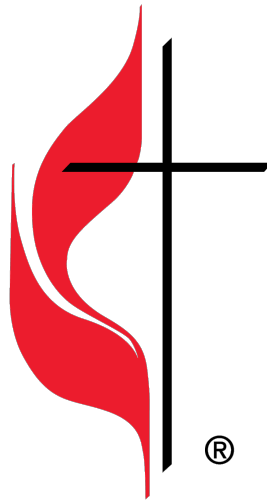

KO E HALANGA TĀPUAKI

Ma'á e Kāinga Tonga 'i he

UNITED METHODIST CHURCH

Siune 2025

LAU FOLOFOLA FAKA' AHO

KO E LAU FOLOFOLA FAKA'AHÓ

Siune: Fe'ao Tu'uma'u mo e 'Otuá: Mātā hono Fakaofó, 'Ilo 'ene 'Ofá 'o fou 'i he Talangofua / "Living in God's Presence: Following with Wonder, Love and Obedience."

Mōnite, Siune 1: Senesi 12: 1-9.

Ki'i Ama: Senesi 12: 1, "PEA folofola 'a Sihova kia 'Epalame, 'o pehē, 'Hiki koe mei ho fonuá, pea mei ho tupu'angá, pea mei he fale 'o ho'otamaí, ki he fonua te u fakahā kiate koe."

Pou 'Ao: 'Oku 'ikai ko ha me'a faingofua ke tau hiki ki ha feitu'u fo'ou 'oku 'ikai ke tau maheni mo ia. 'Oku tau maheni pe mo ia 'i he'etau nofo muli. 'Oku faingata'a 'aupito ke tau toe hiki mei he feitu'u na'a tau hiki mai mei Tonga 'o 'uluaki nofo ai. 'E toki lava 'a e hiki 'o kapau 'oku mahu'inga pe ma'olunga ange 'a e "uhinga" 'oku fai ai e hiki 'i he kei nofo he feitu'u tatau pe. 'Oku hiki e ni'ihiki ko e ako 'a e fānau, ma'ama'a ange nofo'anga mo lelei ange pea malu ange mo e 'elia 'oku fai e hiki fo'ou ki ai. 'I he teuteu atu ki he Fehikitaki 'a e Konifelenisi 'o tatau pe 'i 'Amelika ni pea mo Tonga, kuo 'osi fai e ngāue 'a e kau fai tu'utu'uni ki hono fakahoa 'a e kau Faifekau mo e ngaahi Siasi 'oku nau tui 'oku fe'unga taha ki ai 'a e Faifekau takitaha. Ko e 'aneafi, na'e 'ikai ke fu'u 'ilo'i 'e he Faifekau pe Setuata 'a e kakai 'o e Siasi 'i he kolo pe motu 'oku hiki ki ai. Ko e 'ahó ni, kuo hanga 'e he ngaahi me'angaue fakaonopooni 'o fakavaofi'i e nofo. 'Oku toki hiki atu pe Faifekau ki he Siasi 'oku 'osi "toka pe 'i ma'ananga" e hisitolia mo e 'ulungaanga 'o e Faifekau ki he Siasi, pea tatau pe mo hono 'ilo'i lelei 'e he Faifekau 'a e kakai 'o e Siasi 'oku hiki atu ki ai. Ko e talanoa 'o e hiki 'a 'Epalame, 'a e Lēsoni 'oku tau fakalaululoto ai he 'ahó ni, 'oku kehe ia. Na'e 'ikai ha misi 'a e tangata'eiki (kuo ta'u motu'a fau) ki ha me'a 'e taha he feitu'u na'e ui ke hiki ki ai. Ko e me'a pe na'a ne 'ilo'ilo pau, 'a e 'Eiki na'a ne ui ia ke hiki. Pea fakafeta'i he na'e 'osi fe'unga 'anoa pe 'ene tui mo falala kia Sihova ke ne fakaiviva ia ki he hala 'o e ta'e'iloa. Kuo ne tukuange 'a hono kakai mo e kolo na'e tupu hake ai, 'a e me'a na'a ne malu'i ia mo hono fāmili kae fononga he hala 'oku 'ikai ke ne 'ilo ha me'a 'e taha felave'i mo ia. Ka na'e 'ikai holomui ai 'a 'Epalame. Na'a mālohi mo ma'olunga ange 'ene falala ki he 'Eiki na'a ne ui ia 'i he'ene ilifia ki he ta'e'iloa na'e ui ia ki ai. 'Oku pehe tofu pe 'a hotau ui 'oku fai 'e he Mafimafi ki he ngaahi fatongia kehekehe he Siasi, fāmili mo e fonua. 'Oku tau fa'a pepe'e ke tali e ui ko ia 'i he'etau amanaki 'oku te'eki ai ke tau tau pe ma'u ha 'ilo lahi ki he founa fai e fatongia 'oku ui kitautolu ki ai. Na'e 'ikai ke "tunu hake pe 'ungá pea kula leva" ki he taha kotoa pe 'okú ne fai ha fatongia he Siasi. Ko e Malanga hoko na'e kamakamata he failotu 'o tatau pe mo e failautohi he ta'u lahi pea toki a'u ki he Pule Lautohi. Na'e teu'i pe tangata mo e fefine takitaha 'e he fatongia 'okú ne fua ki he lelei taha te ne ala lava. 'E mahu'inga pe ke 'oua na'a tau ma'u hala ki he "Tui 'a 'Epalahame" 'o pehe na'e "lelei kotoa pe" koe'uhi ko 'ene tui. Ko e talanoa 'o e "Tui 'a 'Epalahame", ko e talanoa 'o 'ene kau mo e 'Otuá he taimi kotoa pe 'oku 'i he ta'e'iloa ai. Ko e taimi 'oku tau "kau ai mo e 'Otuá," pea ko hai tu ia 'e toe tu'u kia kitautolú.

'Ānau, Lotu mo e 'Aukai: 'Oku ou tui he 'Otuá, Ne fakatupu 'a e fonua, Langi mo hono me'a kotoa: He Tamai Māfimafi ia, 'Ana 'a e lāngilangi'ia, Taupotu 'i he 'Afiona. 'Emeni.

Tūsute, Siune 2: Loma 4: 13-17.

Ki'i Ama: Loma 4: 13, "He tala'ehai na'e fou fakalao mai 'a e tala'ofa kia 'Epalahamé pe ko hono hakó, 'a e pehē ko e 'ea ia 'e 'o'ona 'a māmani: ka na'e fou mai 'i he mā'oni'oni mei he tui."

Pou 'Ao: 'I he taimi na'e te'eki ai ke 'i ai ha Lao 'e tongi ki he maká, pe kaka a Mōsehe he mo'ungá ke fe'iloaki mo Sihova, pe hanga 'e he Laó 'o fakamatala'i e fetauhi'aki 'a e 'Otuá mo e Pule'angá, na'e loa 'a e 'I Ai 'a e Palōmesi. Na'e folofola 'a Sihova kia 'Epalahame lolotonga 'ene fakamalumu he fale na'e 'ato fetu'u. Ko hono hakó 'e tatau mo e 'one'one 'o e tahí pe ko e lahi 'o e fetu'u 'i he langí. Te nau nofo'i 'a e fonuá 'o mama'o atu ia 'i he me'a 'oku lava 'o sio ki ai. Ko hotau Ki'i Ama, ko hono toe fakamanatu ia 'e Paula ki he kaingalotu Loma 'i he ta'u 57-58 A.D. pea kiate kitautolu he 'ahó ni, ko e palōmesi 'a e 'Otuá kia 'Epalahame na'e fai ia 'i he ngaahi senituli kimu'a pea toki foaki 'a e Laó ki 'Isileli. Ko e kāingalotu eni na'e tuifio ai 'a e Siu mo e senitaille pea na'e fai e tokehekehe he na'e kei fakamamafa pe kau Siu na'e kalisitiane 'i he Laó mo hono mahu'ingá. Ko e kau senitailé na'e 'ikai ha'anau 'ilo ki he Laó. Na'e pau leva kia Paula ke foki ki he hisitolia kia 'Epalahame pea mo 'ene Tuí ke fai 'aki hono fakatokamālie 'o e me'a 'oku palopalema ai e ongo matakali ni. Na'e tokanga 'a Paula ke fakamanatu ko e talanoa 'o e palōmesi 'a e 'Otuá kia 'Epalahamé na'e 'ikai makatu'unga 'i he'ene ngāué ka 'i he'ene tuí. Tokanga'i 'a e loloto 'o e Palōmesi 'i hono fakamanatu kia 'Epalahame mo hono hakó ko kinautolu 'a e "'ea 'e 'o'ona 'a e māmani." Na'e 'ikai ko ha palōmesi eni ki ha konga fonua pe ke nau nofo'i pe ko ha fokotu'u

Pule'anga, ka ko e pule 'oku fakamāmani lahi pea lau 'itāniti, ko e tāpuaki ma'á e kakai kotoa pe 'oku nau molomolomuiva'e kia 'Epalahame 'i he TUÍ. Ko e Uho ia 'o hotau Ki'i Amá – Ko e Palōmesi 'a e 'Otuá 'oku 'ikai ko ha me'a ia 'oku tau "ngāue'i" ka ko e me'a'ofa ia 'oku tau monū'ia kotoa ke ma'u. Na'e 'ikai ke ngāue'i 'e 'Epalahame 'a e Tāpuaki ni 'aki ha'ane talangofua he me'a kotoa pe. Na'á ne ma'u e Palōmesi he'ene Tui mo Falala ki he folofola 'a e 'Otuá pea na'e lau ia ma'a 'ene mā'oni'oni. 'Oku tau 'i ha kuonga 'oku fai 'aki hotau fakamahu'inga'i 'a e me'a 'oku tau lavá. Ko e me'afua tatau pe 'oku tau ngāue'aki ki he'etau mo'ui fakalaumālie 'i he'etau fakakaukau tokua 'oku fiema'u ke hōifua mai e 'Otuá ki he'etau ngāue 'oku fai. 'Oku fakamanatu mai 'e hotau Ki'i Amá, ko hotau vā mo e 'Otuá 'oku 'ikai ke makatu'unga ia 'i ha'atau me'a 'oku lava, ka 'i he'etau Tui pe mo Falala ki he 'Eiki ko Sīsū Kalaisí. Na'e tui a 'Epalahame 'oku 'i ai 'a e 'Otuá mo'ui pea falala ki he'ene folofolá 'o fai ki ai peá ne mo'ui 'aki 'a e me'a na'e tui ki ai. Ko e fekau 'a Paula ki Loma pea mo kitautolu he 'ahó ni: Kapau na'e makatu'unga e Palōmesi 'i he tauhi 'o e Laó, pea ko e mo'oni 'e holofa pe ia he 'oku 'ikai ke falala'anga e hako'i tangata. Ka koe'uhi 'oku fakafalala e Palōmesi 'i he Tuí, pea 'oku 'ikai ha fakatu'atamaki 'e taha, he ko e 'Otuá 'o e Palōmesi 'oku fai ki he'ene folofolá.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Ko e tui te tau lava ai, ‘A e tui mo e fa’a kataki, Ko e mahafu ia. Kau fua kolosi pe ke a’u, ‘Enau kalauni kuo pau, ‘Oiau ‘a e fiefia. ‘Emeni.

Pulelulu, Siune 3: Loma 4: 18-25.

Ki'i Ama: Loma 4: 18, “‘A ‘Epalahame na’á ne tui, ‘o piki ki he’ene ‘amanakí, neongo kuo ‘ikai ‘a e ‘amanakinga; koe’uhi ke ne hoko ko e tupu’anga ‘o ha fuifui pule’anga; ‘o hangē ko e me’a kuo folofola’aki mai, “‘E pehē ho hakó.””

Pou ‘Ao: Ko e kongā faka’osi eni ‘o e Lēsoni na’a tau fakalaululoto ai ‘aneafí. Na’e fakamanatu ‘e Paula ki Loma pea mo kitautolu ‘i hotau kuongá ni ko e Palōmesi ‘a e ‘Otuá na’e makatu’unga ia ‘i he tui kae ‘ikai ko e Laó. Ko e ‘ahó ni ‘okú ne faka’ali’ali mai ‘a e fakatātā mo’oni mo mo’ui ‘o e tui ko iá ‘ia ‘Epalahame. Na’e ‘ikai ko ha tangata pe na’e ‘tui,” ka na’e tui ia ‘i ha taimi na’e mātu’aki hongē ai ‘a e fonuá ‘i he tui ‘Otuá mo’ui. ‘Oku hanga ‘e he kupu’i lea, “neongo kuo ‘ikai ‘a e ‘amanakinga” ‘o fakamatala’i mai ‘a e tu’unga fakaloloma na’e ‘i ai. Na’e ‘ikai ha ‘uhinga lelei ke na toe tui ai pe fakatu’amelie ki he kaha’ú. Kuo motu’a fau a ‘Epalahame ‘o tatau pe mo e pa’a ‘a Selá. Kuo sila’i tāpuni ‘e natula ‘a e halanga tāpuaki ‘o ha tu’itu’ia pea matamata ko e Palōmesi ‘o e Hako Tapuhā ‘e hangē pe ka ‘ikai. Ka ‘oku talamai ‘e he Folofolá na’e kei tui pe ‘a ‘Epalahame mo ‘amanaki lelei he funga ‘o e hangē ka ‘ikai. Ko e mahino ia na’e ‘ikai ke tu’u taula e tui ‘a ‘Epalahamé ‘i he ngaahi me’a na’e hoko ‘i hono ‘ātakai ka ‘i he “Folofola ‘a e ‘Otuá.” Na’e ‘ikai makatu’unga ‘ene ‘amanakí he me’a na’e sio ki ai, ka ‘i he me’a na’e folofola ‘aki ‘e he ‘Otuá. ‘Oku fakamanatu mai ‘e hotau Ki’i Amá ‘a e ngaahi momēniti ‘i he mo’ui ‘oku fekaukau’aki ai ‘a e ngaahi me’a ‘oku hoko ‘i he’etau mo’ui ke ne talamai “‘oku ‘ikai malava” ‘a e me’a ‘oku tau tui mo falala ‘oku malavá. Ko e ngaahi fokotu’utu’u na’a tau fai ke muimui’i ‘e he fāмили ‘oku hangehangē ka li’akí, taumu’a ngāue ‘oku hangē ka ‘ikai a’usiá, mo e ngaahi vā he feohí ‘oku hangē ka maumaú mo e ngaahi me’a kehekehe pe ‘oku faingata’a hano toe fakalelei’i. ‘I he sio ‘a e tangatá, matamata kuo ‘ikai ha toe fakatu’amelie. ‘Oku hanga ‘e Paula ‘i hotau Ki’i Amá ‘o fakamanatu mai ‘oku kamata ‘a e tui ia he taimi ‘oku hangē ka ‘osí ai e ‘amanakí. Ko e me’a ‘oku mahino mai, na’e ‘ikai ke fakasitua’i ‘e ‘Epalahame ‘a e faingata’a na’e fehangaangai mo iá, ka na’e ikai ke ne faka’atā ke fai tu’utu’uni e faingata’a ki he’ene mo’ui. Na’á ne ‘ilo’i ‘a e faingata’á, ka na’e mamafa ange ki ai ‘a e folofola ‘a e ‘Otuá. Ko e laumālie totonu ia ‘o e tui, ko ‘etau tui ‘i he me’a kotoa pe ‘o a’u ai pe ki he taimi ‘oku faingata’a ai ke tau tui. Pea ko hono olá ai pe ia ko e kai melie ai ‘a hono hakó ‘o ta’engata. Ko e fekau ma’atautolu he ‘ahó ni: Ko e tui ‘oku ‘ikai ko hono faka’ikai’i ‘oku ‘i ai ha faingata’a, ka ko ‘etau fakamo’oni ki he Ivi ‘o e ‘Otuá ‘i he ‘ikai ke tau ‘ulutukua ki he faingata’á ke fai tu’utu’uni faka’osi ma’atautolu. ‘Oku fakaafe’i kitautolu ‘e hotau Ki’i Amá ke tau falala ki he me’a ‘oku ‘ikai ke tau sio ki ai. Ke tau tui ki he me’a ‘oku tau ongo’i ‘oku ala falala’anga ka ‘oku ‘ikai ke mahino kiate kitautolú. Peá ke tau tu’uma’u ta’engaue ‘i he taimi ‘oku feinga mai ai e fili ke fai hotau ue’i.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Ko Sīsū kuó u maama ai, Māfana hoku ‘atamai, Mo’ui hoku laumālie; Ko e fakamolemole hia, He ‘amanaki kolōlia, Ko ‘ene ngāue fulipe. ‘Emeni.

Tu’apulelulu, Siune 4: Matiu 9: 9-13.

Ki'i Ama: Matiu 9: 9, “Pea ‘i he ‘alu ange ‘a Sīsū mei ai, na’á ne sio ki ha tangata ‘oku nofo ‘i he fale tuté, ‘a ia na’e hingoa ko Mātiu: peá ne pehē kiate ia, ‘Muimui kiate au.’ Peá ne tu’u ‘o muimui kiate ia.”

Pou 'Ao 'Oku kau 'a e talanoa 'oku tau fakalaulauloto ai he 'ahó ni he talanoa faingofua mo mahino ka 'oku faingata'a 'a hono fakahokó. 'Oku fotunga fēfē 'a e muimui ki he 'Otuá? 'Oku lahi 'a e ngaahi talanoa 'i he Tohitapú 'okú ne hulu'i mai ke toe maamangia ange 'a e founga 'oku fai 'aki e muimui ka 'oku 'ikai ke tau fu'u vēkeveke ke tali 'o hangē ko e talanoa 'o e "fōnise afi" mo e "'ana 'o e fanga laioné." Na'e 'ikai ha misi 'e taha 'a Matiu ki he hala te ne foua he taimi na'á ne tali e ui 'a e 'Eikí ke si'aki hono tu'unga mā'olunga mo lāngilangi'ia 'i he Pule'angá. Na'e 'ikai ke ngata pe 'i hono malu'i ia 'e he Pule'anga Lomá koe'uhi ko 'ene ngāué ka na'e fakafiemālie mo 'ene tu'unga faka'ekonomiká mei hono vahengá. Ko e 'ahó ni, kuó ne si'aki kotoa ia ka ne hopo ki hala ke muimui ki he tangata 'oku 'ikai ke falala'anga 'e he Pule'angá 'o tatau mo e kau Taki 'o e Lotu Temipalé. 'Oku natula pehē pe mo 'etau muimui ki he ui 'oku fai ma'atautolu 'i he Lotu lelei 'a e 'Eikí 'i onopooní. 'Oku kau 'a e feilaulaú 'i hotau uí he kuo pau ke 'i ai e me'a ke tukuange kae ma'u mai e me'a fo'ou mei he 'etau fili ke muimui 'i he hala fo'ou 'oku ui kitautolu ki ai 'e Sīsū. Ko e me'a pe taha na'e fiema'u kia Matiu ke ne ma'u peá ne fakakakato e muimui ki he 'Eikí 'o tatau pe mo kitautolu he ngaahi 'ahó ni, ko 'etau TUI. Ko e me'a pe ke mahinó, 'oku 'ikai ke tatau kotoa pe 'a e TUI ki he kakai kotoa pe 'oku muimui kia Kalaisi 'i he taimi kotoa pe 'o 'enau muimui. Ko e taimi na'a ku fuofua ongo'i ai 'oku ui au ki he ngāue faka-Faifekau, ko e me'a mu'omu'á ko hono fakaloloto 'o e 'ilo ki he Tohitapú. He toki taimi faingata'a lahi ia 'a hono fakavetevete atu 'e he ma'unga tala 'o e Fofofolá 'a e TUI na'e ohi hake 'aki au mei he Lautohi Faka-Sāpaté. Ko e lahi ange 'o e fakalolotó, ko e lahi ange ai pe ia 'a e tālafilí mo e veiveiua. Ko hono mālié, he ko e me'a tatau pe 'oku hoko 'i he taimi 'oku fakalalahi ai e tālafilí mo e veiveiua – ko e taimi ia 'okú te ongo'i ai 'oku mālohi mo mo'oni ange ai e TUÍ. Pea mahalo na ko e tāpuaki ia 'o e fakaloloto e 'Iló mo e Ako ki he Fofofola 'a e 'Otuá ko 'etau lava ke muimui ki he 'Eiki Toetu'ú 'i he taimi kotoa pe 'i he lolotonga pe 'o e tālafilí 'o tatau pe mo e TUÍ. Ko e tui mo e tālafilí ko e kongá pe ia 'o 'etau mo'ui faka'ahó pea 'okú na fengāue'aki pe ki hono teuteu'i kitautolu ke muimui ki he 'Eikí. Ko e nāunau pe ia 'o 'etau 'Io ki he ui 'a e 'Eikí ko 'etau tali ke muimui mo 'etau tālafilí 'o tatau pe mo 'etau tuí pea tuku ki he 'Eiki 'okú ne mu'omu'a 'iate kitautolú ke ne toki fai hotau fakamaamá. Ko e muimui ki he 'Eikí 'oku 'ikai ke tokamālie mo hangatonu ma'u pe halá ka 'oku tau fakafeta'i pe he neongo 'ene tokatamaki mo pikopikó, ka 'oku tau kaungā fononga ai pe mo Sīsū, ko e Halá!

'Ānau, Lotu mo e 'Aukai: 'E Sīsū ko e taukei 'I he toafá ni. 'E faka'ilo 'a e lelei Ke u laka atu ai ... Pea tau laka atu He hala kuo tofa 'O 'oua e tuku 'i ha tau Pe afe ha koloa. 'Emeni.

Falaite, Siune 5: Saame 33: 1-12

Ki'i Ama: Saame 33: 10-11, "Ko Sihova 'okú ne fakaiku noa 'a e tu'utu'uni 'a e ngaahi pule'angá: Ko e fakakaukau 'a e ngaahi kakaí 'okú ne ta'ofia. Ko e tu'utu'uni 'a Sihová 'e tu'u 'o ta'engata, Ko e ngaahi fakakaukau 'a hono finangaló 'e laui to'utangata."

Pou 'Ao: 'I he taimi 'o e tu'i 'a Tevitá, na'e toki kamata ke ikuna'i 'e 'Isileli e ngaahi tau hili ia e fekolo'aki he ta'u lahi. Na'e lahi e taú pea hiki holo ai pe mo e falala 'a e ngaahi Pule'angá 'o fai ki he Pule'anga 'e hau he taimi ko iá. 'I he lolotonga 'o e fe'au'auhi ke háu, kuo hopo hake ai e fatu Saame 'o e 'ahó ni 'o fakamahino ki 'Isileli pea mo kitautolu 'i hotau kuongá ni 'a e Hau 'o e ngaahi Háu mo e 'Eiki 'okú ne Aoniu 'a e 'Univeesí. Ko e Saame 'o e 'ahó ni ko e Himi fakalāngilangi 'o e 'Otuá 'oku aofangatuku 'ene pulé mo 'ene tu'utu'uni ki he'ene Fakatupú pea mo e ngaahi Pule'anga kotoa pe 'i māmaní. Kuo 'osi mamata tonu 'a 'Isileli ki he fakangatangata 'o e efú mo e kelemutú. Ko e fokotu'utu'u mo e palani 'a e tangatá 'oku hangē pe ha maó 'o mole vave. 'Oku 'ikai tu'uma'u. 'E lava pe ke hau he 'ahó ni pea liua ia 'apongipongi 'e he Pule'anga 'oku mālohi mo kaukaua ange. Ko e ikuná 'oku 'ikai fakafalala 'i he tokolahi 'o e kau taú, poto mo e 'ilo 'a e kau Taki fakakautau pe ko ha toe mālohi fakaetangata. Ko e fekau ia 'a e fatu Saamé: ko e fakakaukau mo e fokotu'utu'u 'a e tangatá 'oku mole vave ka ko e tu'utu'uni 'a Sihova 'oku ta'engata. Ko e fokotu'utu'u kotoa pe 'oku 'ikai ke kau ai e 'Otuá 'oku 'ikai ke tu'uma'u ia. 'Oku a'u ai pe ki he ngaahi palani ngāue 'oku 'osi hono sivi pea mo hono vakili 'o mā'opo'opo hono fokotu'utu'ú, ka 'o kapau 'oku 'ikai ke kau ai e 'Otuá pea ko e koto laufanō pe 'a e fokotu'utu'u ko iá. Ko e fokotu'utu'u mo e fakakaukau 'a e tangata 'oku pule'i ia 'e he taimi mo e me'a 'oku hoko 'i he sosāietí mo e 'ātaká. Ko e fokotu'utu'u 'a e 'Otuá 'oku ta'eliua ia pea 'oku tu'uma'u 'i he to'utangata ki he to'utangata. 'Oku 'ikai ke uesia ia 'e he feliuliaki 'o taimi pe ko e feheke'aki 'oku fai 'e he ngaahi kuongá mo e fāliunga 'o taimi. 'Oku tau fua fatongia 'i he sosāietí 'oku feliliaki 'i he'etau feinga ke tau laka pe mo e taimí. 'Oku tau palani 'o fakatata ki he me'a 'oku lolotonga hokó pea mo ia 'e hokomaí. 'Oku 'ikai ke faka'ikai'i 'e he fatu Saamé 'a e pau ke 'i ai 'etau fokotu'utu'u ki hotau kaha'ú. 'Okú ne tñaki mai pe mo e fakakaukau, ke 'oua 'e ngata pe 'iate kitautolu ka tau fakakau mo e 'Otuá 'i he'etau fokotu'utu'ú. Tu'u taula 'etau falalá 'i he 'Otuá 'oku 'a'ana 'a e kaha'ú pea fai 'etau palani mo e 'amanaki lelei ko e taimi 'e 'unu ai e kakaí mo māmaní, te tau kei kau pe mo Sihova. Ko e taimi 'e langi tamaki ai e halafonongá pea fehalaaki mo 'etau ngaahi fokotu'utu'u 'o hangehangē pe ka molé e 'amanakí, pea

ko e taimi ia ke tau manatu ai ki hotau Ki'i Amá ni. Ko e 'Otuá na'á ne pule'i mo Hau 'i Ono'aho 'i he taimi na'e fuofua hivai ai e Saamé ni, ko Ia ai pe 'okú ne pule 'i he lolotonga ni. 'E 'i ai pe taimi e ola lelei ai pea mo e taimi 'e kovi ai 'a e ola 'o e fokotu'utu'u 'a e fakangatangata, ka ko e "tu'utu'uni 'a Sihová 'e tu'u 'o ta'engata." Pea ko hotau malu'anga ia!

Anau, Lotu mo e Aukai: Sīsū ko Koe homau nofo'anga 'i he to'utangata mo e to'utangata. Tataki au 'i he hala 'oku tāu mo ho finangaló. 'Emeni.

Tokonaki, Siune 6: Matiu 9: 18-26

Ki'i Ama: Matiu 9: 22, "Ka ka tafoki 'a Sīsū 'o 'ilo ia, 'o ne pehē ki ai, "oua te ke manavahē, nga'ata; kuo fakamo'ui koe 'e ho'o tui." Pea na'e mo'ui 'a e fefine mei he taimi ko ia."

Pou 'Ao: 'Oku tau mo'ui 'i ha kuonga 'oku lahi mo huluatu fau 'a hono faingata'á 'i hono vahevahe'i kitautolu 'e he kehekehe 'o e me'a 'oku tau tui ki ai 'i he Lotú, politikalé pea mo ha toe tapa pe 'o e nofo 'a e sosaieti. Kuo fana'i ki 'olunga 'a e totongi 'o e koloá, tautautefito ki he penisiní (*gasoline*) koe'uhi ko e tau 'oku lolotonga hoko 'i he vā 'o *Iran*, 'Isileli mo 'Ameliká ni. 'Oku toki tānaki mai pe faingata'a ko ení 'i he funga pe ia 'o e ngaahi palopalema kehekehe 'oku mo'ua ai e tokolahí 'i hono fakaehaua 'e he *ICE* e kakai 'oku te'eki ke 'i ai ha'anau pepa nofo fonuá pea kau atu ai pe mo e ni'ihí 'oku 'osi nofo fonua pe. Ko e fakamuimui taha 'o e ngaahi fai tu'utu'uni fakalelea loto 'a e Pule'angá ko e faile Kuatá (*Green Card*) kuo pau ke mavahe mei 'Ameliká ni 'o toki fakakakato ai. 'Oku tau lolotonga fekuki fakafo'ituitui pe mo e ngaahi faingata'a fakaesino, faka'ekonomika mo fakasosiale 'o tatau pe mo ia he Siasí pea mo 'etau nofo he sosaieti. Ko e fa'ahinga tūkunga eni 'i he mo'ui 'oku mo'oni mo 'aonga ki ai hotau Ki'i Ama ki he 'ahó ni, "oua te ke manavahē ... kuo fakamo'ui koe 'e ho'o tui." Ko e talanoa eni ki he fefine na'e ta'u 'e 12 si'ene mo'ua 'i he faingata'a fakaesino. Pea na'e mei ala fainga pe 'o kapau ko e faingata'a'ia fakaesino pe, ka na'e toe uesia fakasosiale mo fakaeloto foki. Na'e fakahingoa ia 'e he sosaieti ko e "ta'ema'a" pea na'e 'ikai ke fakamahu'inga'i 'a hono tu'unga "fefiné" 'i he nofo 'a e sosaieti. Ko e taha eni 'o e "kakai" na'e 'ikai ke lau 'e he kakai ko ha "kakai." 'Oku fēfē 'a e anga 'o 'etau nofo he kuongá ni? Pea na'a faifai 'oku tau mo'unofoa he senituli 'uluaki mo e taimi 'o Sīsú kae lolotonga ko iá 'oku tokolahí pe 'a e ni'ihí ko hotau kaungā fononga 'oku 'ikai ke tokanga'i pe fakamahu'inga'i 'e he sosaieti. Neongo na'e lahi e ngaahi faingata'a na'e fekuki mo e fefiné ka na'e 'ikai tūkua ai 'ene feinga ke a'u kia Sīsú. Na'e tutui ke a'u kia Sīsú 'i he'ene tui 'i hono lotó 'e fakamo'ui ia. Ko hono fakamo'ui na'e 'ikai ke makatu'unga pe 'i he'ene pā ki he kofú, ka 'i he'ene tui. Ko e fekau ia 'oku tuha mo e tūkunga 'oku tau 'i ai he lolotonga ni. 'I he lolotonga 'o e ngaahi faingata'a 'oku tau fekuki faka'aho mo ia, 'e mahu'inga ke tau manatu'i ko e "Tui" 'oku 'ikai ko 'etau 'ilo pe mahino e me'a kotoa pe kiate kitautolu, ka ko 'etau kakapa atu ke a'u ki he 'Eiki. Ko 'etau falala ki he 'Otuá ke ne tatala 'a e po'ulí mei he'etau mo'ui. 'E 'ikai ke tau ma'u ha tali 'oku fakafiemālie ki he'etau ngaahi fehu'i he taimi kotoa pe. Pea 'e 'ikai ke tau ongo'i 'oku tau kau 'i he lau he fai tu'utu'uni 'a e kau ma'u mafái. Ko e fekau 'o hotau Ki'i Amá: Tutui pe ke a'u 'o kakapa ke pā, pea tui 'oua na'a vaivai. Ko hono mo'oni 'o 'etau fengāue'aki mo e 'Eikí, 'e tatau ai pē, pe ko e hā e lahi 'o e fu'u pupunga kakai te tau faka'efihi atu ai 'i he'etau tutui ke kakapa ki he 'Eiki, te ne kei fakatokanga'i mai pe kitautolu, U'i hotau hingoa pea fai hotau fakamo'ui.

Anau, Lotu mo e Aukai: 'Eiki tokoni mai ke u tutui atu 'aki 'a e loto tui mo falala te ke fai hoku fakamo'ui neongo ai e lahi faufau 'o e ngaahi faingata'a. 'Emeni.

Sāpate, Siune 7: *Sāpate 2 Hili 'a e Penitekosi.*

Lēsoni: Senesi 12: 1-9; Saame 33: 1-12; Loma 4: 13-25; Matiu 9: 9-13, 18-26.

Mōnite, Siune 8: Lau Folofola – Senesi 18: 1-8.

Ki'i Ama: Senesi 18:3, "E'i, ka 'okú ke 'ofa kiate au, 'oua leva te ke mahu'i meiate au ko e me'avale kiate koe."

Pou 'Ao: 'Oku tau fetaulaki mo 'Epalahame 'i he lalo 'oke 'o Mamilí ofi ki Hepaloni pea mo e tutu'u atu 'a e tu'unga me'a ko ení 'e toko tolu. 'Oku 'ikai ke faingofua 'a e tali kakai 'i he lolotonga 'o e hala femo'uekina ki he fetautaulaki ki ai 'a e kau tauhisipi, fefakatau'aki mo e kau fononga mei he ngaahi feitu'u kehekehé. Ka ko e me'a ia na'e fai 'e 'Epalahamé. Na'á ne fakaafe'i e kau tangatá ke nau afe mai, peá ne teuteu'i mo Sela 'a e "pola" 'o nau keinanga ai. 'Oku 'ilo'i 'aki 'a e "oke 'o Mamilí" 'a e founa tali kakai 'a 'Epalahamé. Ko hono talitali lelei 'o ha sola ko hono fakapapau'i ia 'oku kei mo'ui 'a e laumālie mo e ngeia 'o e fale mo e fāmilí 'oku nau fai e talitalí. Ko hono talitali lelei'i 'o ha 'a'ahi 'i he kuonga 'o 'Epalahamé, na'e hoko ia ko e fatongia kāfakafa, mamafa mo mahu'inga fau pea faka'apa'apa'i foki. Pea 'oku fe'unga pe 'a e talitali na'e fai 'e Sela mo 'Epalahame pea mo e

tuku Tāpuaki na'e fai 'e he kau tangatá. Ko hono mālié he na'e 'ikai fai e talitali ke ma'u ai ha tāpuaki, ka na'e fai pe 'e 'Epalahame 'a e me'a pe na'á ne fai ma'u pe. Ko hotau Ki'i Ama ki he 'ahó ni ko hono fakaafe'i ia 'e 'Epalahame 'a e tu'unga tamaio'eiki ke nau afe mai 'o mālōlō mo keinanga pea toki hokoatu 'enau fonongá. Ko e ngāue si'i ko ia 'o e talitali lelei, na'e hoko ia ko e matapā ki he tala'ofa 'o e Hako Tapuhā mei he 'Otuá. 'I he feitu'u tatau na'e fai ai 'a e talitali kakai mulí, na'e toe fanongo ai 'a Sela ki he folofola na'e hā ngali ta'emo'oni, te ne fanau'i ha foha. Ko e anga lelei 'a 'Epalahamé na'e hoko ko e tu'unga ia na'e fakahā ai 'e he 'Otuá 'ene tala'ofá. 'Oku kei mahu'inga tatau pe e fakaafe 'a 'Epalahamé 'i hono taimí pea mo hotau kuongá ni. 'Oku tau fa'a talitali pe kinautolu 'oku tau 'iló, kinautolu 'oku tatau mo kitautolú, kainga, fāмили pea mo e mahení. Ka 'oku fakamanatu mai 'e 'Epalahame 'a e taha 'o hotau fatongia totonu ke faí ko e kau muimui 'o Kalaisí, ko 'etau fakaafe 'aunofa mo talitali 'o e solá. Tokanga'i, 'oku 'ikai ke pehē 'e he Tohitapú ko e muli kotoa pē ko ha 'angelo, ka 'okú ne ako'i kitautolu, ko e taimi 'oku tau 'ofa ai ki he masivá, tuenoá, sola, mo kinautolu kuo li'ekiná, te tau toki 'ilo ai 'oku offi ma'u mai pe 'a e 'Otuá kiate kitautolu he taimi kotoa pē. 'Oku ui kitautolu 'e hotau Ki'i Amá ke tau 'eke: Ko hai e sola 'oku tu'u he tafá'aki 'o hotau tēnití he 'ahó ni? Ko hai 'oku tatali ki ha 'ofa na'e 'ikai 'amanaki ki ai? Na'e si'i pe 'a e ngāue 'a 'Epalahamé 'i he sio 'a e tangatá, ka na'e lahi 'aupito hono 'uhinga fakalaumālié. Ko e ki'i mei vai, mo e la'i keke, ko e ki'i mālōlō'anga, na'e hoko kotoa ia ko e Halanga Tāpuaki ma'ana mo hono Hakó 'o ta'engata. Ko ia ai, 'oku mahu'inga ke tau ako ke mo'ui 'aki ha loto 'oku hangamālie pea mo tau nima mafola, he 'i he taimi ni'ihí ko e feitu'u 'oku tau talitali lelei ai ha taha kehé, ko e feitu'u tatau ia 'oku toe 'a'ahi mai ai 'a e 'Otuá kiate kitautolú.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Tokoni 'i au keu malava 'o fakasino 'a e 'ofa ki hoku kaungā'apí, 'o 'ikai ko hoku kāinga totó pe mo e mahení, kae fai ke mo'oni ki he solá mo e vulangí, mo e kakai kotoa. 'Emeni.

Tūsíte, Siune 9: Lau Folofola – Saame 116: 1-2, 12-19.

Ki'i Ama: Saame 116: 12-14, “Te u totongi fēfē kia Sihova 'a e fu'u hulu 'ene 'ofa kia kitá? Te u hiki 'a e ipu fakamo'uí, 'O hu'ekina 'a e huafa 'o e 'Eikí. Te u fakaai 'eku ngaahi tukumo'uí kia Sihova. 'Io, ka u fai mu'a 'i he 'ao 'o hono kakai kotoa.”

Pou 'Ao: 'I ha taimi pea mo ha kuonga kuo faka'a'au ai ke toe lahi ange 'a e faingata'a 'oku tau fekuki mo ia fakamāmani lahi koe'uhi ko e taú pea mo e hikihiki e totongi 'o e koloá. Pea kuo toe mālohi ange 'a e faka-fa'afa'ahí'o tatau pe he Lotú, Politikálé pea mo ha toe me'a pē. 'Oku ue'i kitautolu 'e he fatu Saamé ke tau tali 'a e fehu'i mahu'ingá ni: Ko e hā 'atautolu ke fai ki he fu'u 'ofa lahi faufau 'oku tau toloto monū'ia ai mei he 'Otuá? 'Oku 'ikai ke tali 'aki 'e he fatu Saamé hano foaki 'o ha koloa, pe ko ha tu'unga pe mafai, ka ko e loto hounga'ia, faka'apa'apa, fai mateaki mo li'oa. Ko e laumālie totonu ia ke ne huluhulu 'etau fua fatongia 'oku fai 'i he lolotonga 'o e tokehekehe faka-Lotu, politikale mo fakasosiale. Kuo kehe eni kuonga he 'oku mei pule mo fai tu'utu'uni e “tailiilí” mo e “tetekí” ki he ngaahi me'a lahi fakamāmani lahi. Kuo fai e fekolo'aki 'i he vā 'o *Iran*, 'Isileli mo 'Ameliká ni 'o tatau pe mo *Ukraine* pea mo Lūsia. Lolotonga ko iá, 'oku te'eki pe ke lava 'o fakalelei'i e tau he vā 'o e kau Tautoitoi *Hamas* 'o Palesitaine mo e *Gaza Strip* mo 'Isilelí. 'Oku tau lolotonga fua hono kanongatamaki he 'alu ki 'olunga e totongi 'o e koloá mo e 'ikai ke fu'u mahino 'a e kaha'u 'o e tu'unga faka'ekonomiká. Tānaki mai pe eni ki he ngaahi palopalema fakaeloto mo fakaesino 'oku tau mo'ua fakafo'ituitui pe ai. Neongo kotoa e ngaahi faingata'á ni, 'oku kei tu'u pe lā mo e pou pou 'i hono fakamanatu mai 'e hotau Ki'i Amá ke 'oua na'a tau mo'ulaloa ki he kovi 'oku fai mai, ka tau tuku ke tatakí kitautolu 'e he Kelesi lahi 'a e 'Eikí. Ko e loto hounga'ia mo 'ofa 'Otuá 'a e kapasa ke tau muimui ki ai he lolotonga 'etau fekuki mo e 'ahi'ahí. Ko e ui ke hiki hake 'a e ipu 'o e fakamo'uí, ko e ui ke tau fakatō'ongamo'ui'i 'etau tuí. 'Oku ma'ama'a e leá mo faingofua, ko e mo'ui 'aki 'o e tuí 'oku faingata'á he kuo pau ke tatau e lea mo e ngāue. Ko hono lava'angá, ko e tuku ki he 'Eikí ke ne tu'utu'unia e me'a kotoa pe ke faí mo e me'a ke tukú. 'Oku mo'ui e tuí he taimi 'oku a'u ai e 'ofá ki he masivá mo e tukuhāusia, kau Uitoú mo e tamai maté, sola mo e kakai 'oku 'ikai ke lau 'e he sosāietí ko ha kakai. 'Oku tau lolotonga fehanganagai mo e ngaahi tu'utu'uni 'a e Pule'angá 'okú ne toe fakalahi mai e faingata'á ki hotau kāinga mei he ngaahi fonua mulí. Pango pe he kuo kau atu mo e kau kalisitiane ni'ihí hono pou pou'i 'a e ngaahi nga'unu fakapolitikale ko iá. 'Oku hoko 'a e ngāue lelei kotoa pē - 'a e 'ofa, fakamaau totonu, mo e fakamo'oni 'oku tau faí, ko e kongá 'o 'etau tali ki hono 'ofa'i kitautolu 'e he 'Otuá. 'I ha māmani kuo tu'utu'unia 'e he tokehekehé mo e māvahevahé, 'oku mahu'inga ke tau fononga fakataha mo hotau Kaveingá, “Fe'ao Tu'uma'u mo e 'Otuá: Mātā hono Fakaofó, 'Ilo 'ene 'Ofá 'o fou 'i he Talangofua”

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Tokoni mai 'Eiki ke u lava 'o fakahaa'i 'a ho'o 'ofa, meesi, kataki mo e fa'a fakamolemole ki he kakai 'oku mau feohi he 'aho kotoa pe. 'Emeni.

Pulelulu, Siune 10: Lau Folofola – Senesi 18: 9-15.

Ki'i Ama: Senesi 15: 12, “Pea kata ‘a Sela ‘i hono lotó, he‘ene pehē, Ko e pehē koā ke u ma‘u fiemālie, ka kuo fai e vaivai, pea motu‘a mo e tangata‘eiki foki?”

Pou ‘Ao: ‘Oku tau toe hokoatu pe he talanoa na‘a tau fakalaulauloto ai he Mōnité. Ko hotau Ki‘i Amá, ko e ‘ikai ia ke kei mapukepuke ‘e Sela ‘ene katá he‘ene fanongo atu ki hono toe fakamanatu ‘e he kau sola ki honau tenití ‘a e Palōmesi na‘e fai kia ‘Epalahamé. Neongo kuo pa‘a pea ko ‘Epalahame kuó ne toulekeleka, ka te na kei fānau pe. Na‘e ngalingali mo‘oni eni he taimi na‘a na kei ‘Epalame ai mo Selai pea mo e Ui ke na mavahe mei Uá. Ka ko eni kuó na fakatou toulekeleka pea kuo sila‘i mo e tu‘utu‘uni fakanatula ki he fefiné ke fānau meia Sela. Ko e hā leva ha toe me‘a ‘e lava he tu‘unga motu‘a ‘okú na ‘i aí ke fakahoko e Palōmesi ‘o e Hako Tapuhā? Na‘e hoko e Palōmesi pea mo ia na‘a na nofo ‘o ‘amanaki ki aí ke kata‘i ai kinaua ‘e he kakaí. Ne fehu‘ia ‘e he solá ‘a Sela he‘ene katá, matamata ‘okú ne ‘amanakí ‘oku ‘ikai lava ‘e he ‘Otuá ke fakakakato ‘a e me‘a na‘e folofola ki aí. Ko ‘ene fehu‘i: *He ‘oku faingata‘a ha me‘a kia Sihova?* Ko e fehu‘i eni ‘okú ne fakamatala‘i ‘etau tauhi vā ki he ‘Otuá he halafononga ‘o e mo‘uí ni. Ko e taimi lahi ‘oku ui ai kitautolu ‘e he ‘Otuá ke tau ma‘u e tu‘unga na‘e ‘i aí ‘a ‘Epalahamé. ‘O tau lotu ke me‘angāue ‘aki kitautolu ‘e he ‘Otuá ke hoko ko e le‘o ‘o e faka-melinó ‘i ha māmani ‘oku honge melino. Pea tau fekumi mo vivili ki he fakamaau totonú ma‘anautolu hotau kaungā fononga ‘oku melemo ‘i he tokanga mo e tauhi ‘a e kau ma‘u mafai. Ko e Ki‘i Ama ‘o e ‘ahó ni, ko hono fakamahino ia ‘oku ‘ikai ke faingata‘a ha me‘a kia Sihova, he na‘á ne fai kia Sela ‘o hangē ko ‘ene folofolá, ‘o fakafehalaaki‘i ‘a e lao ‘o natulá. Talu ai ‘a hono fakahingoa ‘a e tamá ko ‘Aisake, pe ko Kata, ko e kata ia ‘a e ‘Otuá, he kuó ne fakafehalaaki‘i ‘a e kata ‘a ‘Epalahame mo Selá. Talaloto fiefia ai ‘a Sela, “*Kuo fakatupu ‘e he ‘Otuá ha kata ma‘aku; ‘Ilonga ha fanongo te ne kata mo au.*” Ko e talanoa mālie ia ‘o e ongo mātu‘a ‘a e kakai tuí. Ka ko hono mālie, he ‘oku hokohoko kuonga mo to‘utangata ‘a e talanoa tatau, he tā ‘oku ‘ikai ko e talanoa pē ‘o ‘Epalahame mo Selá, ka ko e talanoa ‘eni ‘o e ‘Otuá ‘oku fai ki he‘ene palōmesi, pea ongo ‘a e kata ‘a e kakai tuí ‘i he kuonga kotoa pē. Ko e kata ia na‘e fai ‘e Siosifa he‘ene sio ki hono ngaahi tokouá ‘enau ōfofo he‘ene fakamolemole‘i kinautolú. Ko e kata tatau mo ia na‘e fai ‘e Mōsehe he taimi na‘e fefolofolai ai mo Feló, ‘i he‘ene pōtopoto‘i he leá kae mole atu ‘a e le‘o valé. Ko e kata ai pe ko ia ‘oku ‘i he tala ‘o e Fefine Potó, “*Ko hono vala tākai ko e mo‘umo‘ua mo e tu‘unga mā‘olunga. Pea ‘okú ne kata ki he ‘aho ‘amui*” (Palovēpi 31:25). Ko e kata ia ‘oku a‘usia ‘enautolu kotoa ‘oku nau muia ‘a e fekau ‘o e mahinā, “*Fe‘ao Tu‘uma‘u mo e ‘Otuá: Mātā hono Fakaofó, ‘Ilo ‘ene ‘Ofá ‘o fou ‘i he Talangofua*” Ko e kakai ‘a e ‘Otuá ‘oku nau kata fakataha mo e ‘Otuá, he ‘oku nau ‘ilo ‘oku ‘ikai ha me‘a ‘e faingata‘a ki he‘ene ‘Afió, pea ko e ‘Otuá ‘oku tau lotu ki aí ‘oku fai ki he‘ene Palōmesi!

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Fakafeta‘i he ‘oku kei ongonā pē ‘a ho‘o katá ‘i māmani, ke fakamahino ne ke ikuna‘i ‘a mate, pea ‘oku kei tolonga ‘o ta‘engata ‘a ho‘o ‘alo‘ofa. ‘Emeni.

Tu‘apulelulu, Siune 11: Lau Folofola – Loma 5: 1-5.

Ki'i Ama: Loma 5: 1, “KO ia, tau tuku ke fakatonuhia‘i kitautolu ‘i he tuí, ka tau ma‘u melino ai mo e ‘Otuá ‘i hotau ‘Eiki ko Sīsū Kalaisí.”

Pou ‘Ao: Ko e taha ‘o e ngaahi kaveinga lalahi taha ‘i he tohi ‘a Paula ki he kakai Lomá, ko e Fakatonuhia ‘i he Tuí. ‘I he‘etau ki‘i Ama he ‘ahó ni, ‘oku fakahā mai ai ‘a e mo‘oni ko ‘eni: ko hotau vā mo e ‘Otuá kuo toe fakalelei‘i ‘o ‘ikai ke fai ‘aki ha‘atau ngāue lelei pe ko e tauhi Laó ka ko e kelesi ‘ata‘atā pe ‘a e ‘Otuá ‘oku tau ma‘u ‘i he tui kia Sīsū Kalaisí. Ko e uho ‘o e Ongoongo Lelei ‘o Kalaisí, ko e ‘ikai ke tau lava ‘o fakamo‘ui kitautolu ‘aki ha‘atau ngāue, he kuo ‘osi fai ‘e Kalaisi ‘i he kolosí ‘a e me‘a na‘e ‘ikai lava ‘e he tangatá. Ko ia ai, ko e fakatonuhia ‘oku ‘ikai ko ha pale ki he ngāue lelei, ka ko e me‘a‘ofa mei he ‘Otuá ki he kakai ‘oku nau falala kakato kiate Iá. ‘I he akonaki ‘a Paulá, ko kitautolu kotoa pē ‘oku tau tu‘u halaia ‘i he ‘ao ‘o e ‘Otuá koe‘uhi ko e angahalá, ka ‘i hono feilaualau‘i ‘e Sīsū Kalaisi ‘a ‘ene mo‘uí, kuo to‘o ai ‘e he ‘Otuá hotau mo‘uá pea lau kitautolu kuo mā‘oni‘oni ‘i he tuí. ‘Oku ‘ikai ‘uhinga ia kuo tau haohaoa pe kuo ‘ikai toe tau mo e angahalá, ka ko e ‘uhingá kuo liliu hotau tu‘unga ‘i he ‘ao ‘o e ‘Otuá. Kuo ‘ikai ke tau kei nofo tailiili mo manavasi‘i, ka kuo tau ma‘u melino mo e kelesi mei he ‘Otuá. Ko e melino ‘o e Tohitapú, ko e shalom, ko e fakakakato mo e toe fakalelei‘i ‘o e vā kuo motu. Kuo mole ‘a e mā, tailiili, ilifiá, mo e loto veiveiuá ‘i he‘etau tu‘u ‘i he ‘ao ‘o e ‘Otuá, he kuo tali kitautolu ‘e Kalaisi. ‘Oku tokolahi e kakai ‘oku mafasia fakaeloto koe‘uhi ko e fehalaaki ‘o e kuohilí, pe ko ‘enau fakakaukau ‘oku te‘eki fe‘unga ‘enau mo‘ui fakalotú ke tali ai kinautolu ‘e he ‘Otuá. Ka ‘oku fakamanatu mai ‘e he Folofola ‘o e ‘ahó ni, ko e tali ‘a e ‘Otuá kiate kitautolu ‘oku ‘ikai makatu‘unga ‘i he lahi ‘o ‘etau lelei, ka ‘i he lahi ‘o e ngāue kuo fai ‘e Sīsū ma‘atautolú. Ko e me‘a ‘okú ne fakatupu ‘a e melinó ‘oku ‘ikai ko hatau ivi pe mafai, ka ko e kelesi pe ‘a e Eikí. ‘Oku toe mahu‘inga ke tau ‘ilo, ko e Fakatonuhia ‘i he Tuí ‘oku ‘ikai ko ha faka‘atā ke tau nofo noa ai

pē 'i he angahalá. Ka 'i he taimi 'oku tau tui mo falala ai kia Kalaisí, 'oku kamata ai 'a e mo'ui fo'ou. Ko e tangata / fefine kuo fakatonuhiá, 'okú ne kamata ke mo'ui 'aki 'a e loto hounga'ia, talangofua, mo e 'ofa. 'Oku 'ikai ke tau talangofuá koe'uhi ke tau toki fakatonuhia; ka 'oku tau talangofuá koe'uhi kuo 'osi fakatonuhia kitautolu. 'Oku tau 'i ha kuonga kuo lahi faufau ai e manavasi'i ki he kaha'ú, tailiilí he ngaahi me'a faka'ekonomiká, mo e puputu'u 'i he ngaahi me'a 'oku hoko 'i māmaní. 'Oku ui kitautolu 'e Paula ke tau foki ki he mo'oni mahu'inga ko 'ení: kapau kuo Fakatonuhia kitautolu 'i he Tuí, pea kuo tau ma'u melino mo e 'Otuá. Ko e melino ko iá 'oku 'ikai lava ke to'o 'e ha faingata'a, he 'oku makatu'unga ia 'i he me'a kuo fai 'e Kalaisí kae 'ikai ko e ngaahi tu'unga feliliuaki 'o e mo'uí. Tauange ke tau mo'ui 'i he fiefia 'o e mo'oni ko 'ení: kuo tau Fakatonuhia 'i he Tui, pea kuo tau ma'u melino mo e 'Otuá 'i hotau 'Eiki ko Sīsū Kalaisí.

'Ānuu, Lotu mo e 'Aukai: 'Eiki, fakafeta'i koe'uhi ko ho'o fakatonuhia'i kimautilu 'i he tui kia Sīsū Kalaisí; tuku ke mau nofo ma'u 'i ho'o melinó mo ho kelesi 'o ta'engata, 'Emeni.

Falaite, Siune 12: Lau Folofola – Loma 5: 6-8.

Ki'i Ama: Loma 5: 8, "Ka ko e 'Otuá 'okú ne fakahā 'a e mo'oni 'o 'ene 'ofa 'a'aná kiate kitautolu 'i he pēkia 'a Kalaisi ma'atautilu, lolotonga 'oku tau kei angahalá."

Pou 'Ao: 'Oku pehē 'e he ni'ihí 'o e kau fatu teolosiá, ko e Ki'i Ama 'o e 'ahó ni, ko e tataua ia 'o Sione 3:16 'i he hiki 'a Paulá. Pea 'oku 'ikai ko e lea maheni pe 'eni ke toutou lau; ko e uho eni 'o e Ongoongo Leleí: na'e 'ofa mai 'a e 'Otuá lolotonga 'etau kei angahalá, pea na'e pekia 'a Kalaisi ma'atautilu. 'Oku mahu'inga 'aupito ke tau puke ma'u 'a e mo'oni ko 'ení, koe'uhi he 'oku tau mo'ui 'i ha māmani 'oku sai'ia ke fua pe fakamaau'i e mahu'inga 'o e tangatá/fefinē 'aki 'ene ngāue, poto, ma'u'anga koloa, pe ko hono tu'unga fakasosialé. Ka 'oku tala mai 'e Paula 'oku 'ikai ke makatu'unga hotau fakamo'ui 'iate kitautolu, ka mei he 'ofa na'e 'ikai ke lau hia 'a e 'Otuá. 'Oku 'ikai te tau toki fai leleí pē pea toki 'ofa mai 'a e 'Otuá; ka na'a ne 'ofa mai pe talu mu'a, pea ko 'ene 'ofá 'okú ne toki liliu kitautolú. Ko e me'a ia 'oku toe fakamaama mai 'e he talanoa ki he Fakatonuhiá. 'Oku 'ikai ngata pe 'i hono fakamolemole'i 'o 'etau hiá, ka 'oku toe lau kitautolu 'e he 'Otuá kuo mā'oni'oni 'i he'etau tui kia Sīsū Kalaisí. Ko e me'a na'e 'ikai lava 'e he Laó pe ko 'etau ngaahi ngāue leleí ke fai, kuo fakakakato ia 'e Kalaisi 'i he kolosí. 'Oku toe faka'alí'alí mai 'e he Ki'i Amá 'a e loloto 'o e 'ofa ko 'ení, he na'e 'ikai pekia 'a Kalaisi ma'á e kakai mā'oni'oni pē, pe ma'á e kakai na'e 'osi leleí 'enau mo'uí. Na'e pekia ma'á e kakai ta'efe'unga, ma'á e kakai angahala, ma'á e kakai ne li'aki, ta'emaau, mo loto-mafasia. Ko e taha foki 'o e ngaahi fakakaukau fo'ou 'oku totonu ke tau vakai ki aí, ko e 'ofa ko 'eni 'a e 'Otuá 'oku 'ikai ko ha me'a pe ke tau ongo'i 'i hotau lotó, ka ko ha me'a ke tau fakasino 'i he mo'uí. Kapau kuo tau tui kuo fai hotau fakatonuhiá 'e Kalaisi, kuo pau leva ke liliu 'etau sio ki hotau kaungā'apí. 'E 'ikai lava ke tau talia 'a e 'ofa ta'efakangatangata 'a e 'Otuá kae kei faingofua pe 'etau fakamaau'i mo ta'efakamolemole ki he ni'ihí kehé. Ko e kakai kuo nau mo'ui mei he kelesi, 'oku ui kinautilu ke nau hoko ko e me'angāue 'o e kelesi ko iá 'i māmani. Ko e 'ofá 'okú ne ala atu ki he masivá, ko e 'ofá 'okú ne tali leleí 'a e mulí, ko e 'ofá 'okú ne toe langa hake 'a e loto kuo mafasiá, pea ko e 'ofá 'okú ne fili 'a e fakaleleí kae 'ikai ko e fakavahavaha'á. 'Oku fakamahino mai 'e Paula ko e kolosí ko e fakamo'oni ta'engata 'o e 'ofa 'a e 'Otuá. Ko ia ai, 'i he taimi 'oku tau veiveiua ai pe fifili pe 'oku 'ofa mai nai 'a e 'Otuá, 'oku totonu ke tau toe sio pe kia Kalaisi 'i hono Kolosí. Ko e mo'oni te tau 'ilo pau ai: 'oku mo'oni 'a e 'ofa 'a e 'Otuá, 'oku ta'engata 'a 'ene meesi, pea 'oku fe'unga 'a e kelesi ma'á e taha kotoa pe 'okú ne falala kiate Ia. Tauange ke 'oua na'a ngata pe 'i hono laukau'aki 'a e 'ofa ko 'ení, ka tau mo'ui'aki ia, 'o hoko ko e kakai kuo liliu 'e he 'ofa na'e fakahā 'i he pekia 'a Kalaisí.

'Ānuu, Lotu mo e 'Aukai: 'Eiki, fakafeta'i koe'uhi ko ho'o 'ofa na'e fakahā 'i he pekia 'a Kalaisi ma'a kimautilu; tokoni mai ke mau mo'ui 'i he tui, melino mo e 'ofa ki he ni'ihí kehé, 'Emeni.

Tokonaki, Siune 13: Lau Folofola Matiu 9: 35 - 10: 8

Ki'i Ama: Matiu 9:35-36, "Pea na'e 'a'ahi holo 'a Sīsū ki he ngaahi kolo lalahí mo e ngaahi kolo iiki 'o faiako 'i honau ngaahi falelotú mo malanga'aki 'a e ongoongo leleí 'o e Pule'angá, pea na'e fakamo'ui ai 'a e fa'ahinga alanga mahaki kotoa pē mo e fa'ahinga mahamahaki kotoa pē. Pea 'i he'ene mamata ki he tokolahi 'a e fu'u kakai, na'e langa hono mafú 'i he 'ofa kiate kinautilu, koe'uhi ko e hēhētu'u mo e vaivai 'enau mo'uí, 'o hangē ha fanga sipi 'oku 'ikai hanau tauhí."

Pou 'Ao: 'Oku hoko atu 'a 'etau fakalaulaulotó ki he nāunau kakato mo e loloto 'o e 'OFÁ. 'Oku hanga 'e Sīsū 'i he Lēsoni 'oku tau fakalaulauloto ai he 'ahó ni 'o fakamanatu mai, 'oku mo'oni 'a e 'ofá he taimi 'oku fakahaa' i ai 'i he ngāue mo e ngaahi fatongia 'oku tau fai ki he kakai. Na'a ne faiako, ne malanga, peá ne fakamo'ui mahaki -

pea ko e ngaahi ngāue ko iá 'okú ne fakahā ai 'a e fōtungā 'o e 'ofa 'oku 'ikai ke fakangatangata. 'I he māmaní 'o e 'ahó ni, 'oku tau sio ki he ngaahi faingata'a 'oku fekuki faka'aho mo e kakai: ngaahi faingata'a fakaeloto, fakafāmilí, mo e ngaahi fepaki faka-politikale, ngaahi faingata'a faka'ekonomika - mole ngāue 'a e fāmilí. 'Oku lahi 'a e kakai 'oku loto hoha'a mo lotomo'ua koe'uhi ko e ngaahi me'a 'oku lolotonga hokó. Ko e ni'ihi 'oku lolotonga feinga ke fakaakeake mei he ngaahi faingata'a fakaenatula – afā, mōfia mo e ngaahi fakatamaki kehekehe pe. 'I he ngaahi taimi ko iā, 'oku hā ai 'a e me'a 'oku fiema'u tahá: ha taha ke 'ofa, tokoni, pea fanongo. Ko e lea 'a Sīsū ki he faiakó, malangá, mo e fakamo'ui mahakí, 'oku 'ikai ke ne ui kitautolu kotoa pe ke tau Faifekau, ka 'okú ne fakahā mai 'a e founga 'oku hā ai 'a e 'ofá 'i he mo'ui 'o e kakai 'oku lolotonga faingata'a'ia. Ko e faiakó 'okú ne fakahāa'i 'a e 'ofá 'i he tokanga ki he fānau 'oku nau feangaina mo e faingata'a 'i he akó. Ko e tokotaha ngāue 'i he falemahaki 'okú ne fakahāa'i 'a e 'ofá he tokanga'i kinautolu kumi mo'ui ki falemahakí. Ko e kaungā'api 'okú ne tokoni ki ha fāmilí kuo mole honau falé 'i he afi, afā pe faingata'a fakaenatula. Ko e 'ofá 'oku fakahāa'i ia 'i he ngāué. 'I he ngaahi ta'u kuo hilí, na'a tau fakamo'oni ki he ngaahi fakatātā 'o e 'ofa 'i he taimi na'e hake ai e peau kulá 'i 'Esia, Siapani pea mo ia na'e hoko 'i Tongá. Na'e 'i ai 'a e kau tokoni na'a nau 'alu ki he ngaahi feitu'u na'e mole ai 'a e ngaahi fale 'i he mōfia na'e hokó, 'o nau 'oatu me'akai, vai, mo e ngaahi me'a na'e fiema'u lahi tahá. Na'e 'i ai 'a e kau faiako na'a nau fakahoko 'enau ngāue 'i ha feitu'u pe na'e 'atā mo faingamālie ke fai ai he na'e 'ikai ha me'angaue lelei, koe'uhi pē ke 'oua na'a mole 'a e faingamālie ako 'a e fānau. Ko e ngaahi me'a ko iá 'oku hā ai 'a e 'ofa 'oku 'ikai ke fakangatangata pe ki he fa'ahinga ngāue faka-lotu, ka ki ha taha pe 'okú ne ma'u e 'ofá 'i hono lotó. Ko e lea 'a Sangato Falanisesí 'oku kei mahu'inga pe mo mo'oni he 'ahó ni: "Mou 'alu 'o malanga, pea ngāue'aki pe 'a e leá kapau 'e fiema'u." 'Oku 'uhinga ia, 'oku mu'omu'a 'a e ngāué 'i he leá. 'Oku mu'omu'a 'a e 'ofá pea mo'oni he taimi 'oku fakahoko ai, kae 'ikai 'i he fakamatala pē. 'I he ngaahi faingata'a 'oku tau feangai mo ia he māmaní, tauange ke tau falala kakato ki he 'Otuá ke ne fakalotolahi'i kitautolu pea ke tau lava ai 'o fakasino 'a e 'ofá 'i he ngaahi taimi 'oku fiema'u taha ai. Tauange ke tau mo'ui 'aki 'a e 'ofa 'oku fakahā 'e Sīsū - 'ofa 'oku faiako, 'ofa 'oku malanga, 'ofa 'oku fakamo'ui, pea mo e 'ofa 'oku fisikitu'a mei he ngāue kotoa pe 'oku tau fai.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Tokoni mai 'Eiki ke u lava 'o fakatō'ongamo'ui'i 'a ho'o 'ofá 'i he me'a kotoa pe 'oku ou faí 'i he 'aho kotoa pe 'o 'eku mo'ui. 'Emeni.

Sāpate, Siune 14: *Sapate 3 Hili 'a e Penitekosi. (Lanumata).*

Lēsoni: Senesi 18: 1-15; Saame 116: 1-2, 12-19; Loma 5: 1-8; Matiu 9: 35-10:8.

Mōnite, Siune 15: Lau Folofola – Senesi 21: 8-21.

Ki'i Ama: Senesi 21: 8, "Pea lahi 'a e tama, 'o mavae, pea na'e fai 'e 'Epalahame ha fu'u katoanga 'i he 'aho na'e fakamavae ai 'a 'Aisake."

Pou 'Ao: Te tau faka'ilonga 'i he Sāpaté 'a e mahu'inga 'o e ngaahi tamaí. Na'a ku toki ma'u faingamālie 'i he ngaahi uike kuo maliu atú 'o kau fakataha mo e ki'i fāmilí 'i he 'enau fakamāvae mo 'enau tamai; ko e mūlōlō 'i hono ta'u 46. Neongo na'e 'ikai keu maheni lelei pea mo e pekiá, ka na'e mahino 'aupito kiate au 'a e taha hono ngaahi ngafá – ko e tamai lelei. 'E ala tipeiti'i pe 'a e "tamai lelei?" Ka 'oku mahino 'aupito pe 'a e me'afua 'a e fānau ki he 'enau tamaí. 'I he fakamatala 'a e fānau 'e toko 7 'a e pekiá, ko eni 'a e "tamai lelei tahá" *the best dad ever*, 'e ala ma'u ha'a ki'i ta'ahine pe ko ha ki'i tamasi'i. Ko e tangata masiva, 'ikai ke 'i ai ha faka'ilonga ako, pe ko ha toe fu'u naunau fakasōsiale. Kae tā ko e me'afua 'o ha tamai lelei 'oku fua 'aki ia 'a e fanga ki'i mokimoki'i me'a: "tukuange 'a 'ene ngāue ka e lava mai ki he 'eku *game* 'o kalanga mo teke fiefia ke mālohi;" "ma'u pe 'ene sieké, pea mau fakaheka kotoa he me'alele 'o lele 'o vete pea kumi 'emau me'akai;" "na'e pau pe ke ha'u 'o 'ave au 'i he 'eku ngaahi *field trip* 'a e akó." Ko e fanga ki'i mokimoki'i taimi mo e fanga ki'i me'a ia 'oku 'ikai ke kau he laú. Ka ko e me'afua ia 'o e "tamai lelei" ki he fānau 'a e pekiá. 'E kehekehe pe 'etau me'afua ki he tamai lelei, ka te tau fakamo'oni kotoa pe ko e tamai lelei 'oku 'ofa 'i he 'ene fānau. 'Oku tau vakai 'i he lēsoni 'o e 'ahó ni ki he talanoa 'o e Tamai 'a e Kau Tuí, ka 'oku tau 'uluaki fetaulaki mo e ki'i 'ata 'o 'Epalahame, tamai 'a 'Aisaké. Ko e talanoa ia 'o e tamai kotoa pe – 'oku neka hono lotó pea mālohi noa hono ivi 'i he 'ene hoko ko e "tamai." Te tau toki vakai ki he toenga 'o e talanoa 'o 'Epalahamé mo hono falé, ka 'oku mahu'inga pe ke tau vakai ki he 'ulungaanga fakaetangata 'o 'Epalahamé 'i he 'aho na'e māvae ai mo 'Aisaké–na'a ne fai ha "fu'u katoanga." 'Oku mahu'inga pe ke tau manatu'i ko e kau helohelo 'o e Tohitapú pea mo e kau tu'ukimu'a 'i he mala'e 'o e Lotú, ko e kakai pe – na'a nau fiefia, mamahi, angahala, fiekaia, fieinua, mokosia, puputu'u, fehakali, faingata'ia, etc. 'Oku tau koloa'ia 'i he fakamanatu 'oku fai 'e hotau Ki'i Amá – Ko 'Epalahamé ko e Tamai 'a Kakai Tuí, kae mahulu atu, ko e Tamai ia 'a 'Aisake mo 'Isime'elí. 'E 'ikai ke tau ala fakamaau'i 'a 'Epalahame, 'etau tamaí, pe ko ha tamai, he 'oku taki taha tufa pe 'o fe'unga mo e kuonga, taimi mo hono founga. Ka 'oku

malava ke tau kau fakataha mo e ki'i fānau 'a e pekia na'a ku lave ki ai 'o fai fakafeta'i 'i he mata'ikoloa fungani ka ko e tamai-'a e ngaahi tamai ne tau tupu ai, mo e ngaahi tamai 'o e kuongá ni. Tuku ke tau kau kotoa pe 'i he 'aho fakamanatu 'o e ngaahi tamai – Fakafeta'i he ma'u koloa lelei.

‘Ānau, Lotu mo e Aukai: ‘Oku ou fakamālō atu ‘i he koloa na'a ku 'inasi ai 'i he 'eku tamai. Pea oku ou kole atu ke ke fai tāpuekina 'a e ngaahi tamai kotoa pe ke nau vivili ke 'ilo Koe pea hoko ia ko e makatu'unga 'o honau fatongia faka-tamai. 'Emeni.

Tūsote, Siune 16: Lau Folofola – Senesi 21: 8-21

Ki'i Ama: Senesi 21: 17, “Pea ongo ki he 'Otuá 'a e le'o 'o e tamá, pea ui mai mei langi 'a e 'angelo 'a e 'Otuá kia Heka'ā, 'o ne me'a mai, 'Ko e hā 'okú ke pehē ai, Heka'ā? 'Oua te ke manavahē he kuo ongo ki he 'Otuá 'a e le'o 'o e tamá mei he potu 'okú ne 'i ai.”

Pou 'Ao: 'Oku kei hokoatu pe 'etau fakalaululoto 'i he talanoa 'o 'Epalahame, ko e Tamai 'o e Kakai Tuí. Ne tau lave 'aneafi ki he natula faka-Tamai 'o e fa'ahinga 'o e tangata, na'e 'inasi ai 'a 'Epalahame. Ko e 'ahó ni, 'oku hangē ko e talanoa huá, “oku nifi é, kae nafa é.” Ko 'aneafi ne tau talanoa ki he fatongia faka-e-tamai 'o 'Epalahamé pea 'oku 'inasi ai 'a e tamai kotoa pe. Ko e 'ahó ni, 'oku tau a'aa'a atu ki he lolotó ke sio tonu ki he ngaahi faingata 'a 'oku tofuhia ai 'anautolu 'oku kau 'i he talanoá. 'Oku tau sio tonu ki he vā 'o 'Epalahame pea mo hono uai'fi ko Selá, mo e feinga 'a 'Epalahame ke talangofua ki he ngaahi tu'utu'uni mo e fekau kuo fai kiate ia mo hono fāmilí. 'Oku hā 'i he talanoá 'a e tu'tu'uni na'e fai 'e Sela kia 'Epalahame ke fakahoko kia Heka'ā mo 'ene tamá. Na'e pau ke taliangi 'a Heka'ā he ko e sevāniti. 'Oku tau fetaulaki tonu ai mo e loloto 'o e faingata'a fakaeloto na'e fekuki mo e tokotaha kotoa 'i he talanoá ni. Ko 'Epalahame ko e tamai kia 'Aisake mo 'Isime'eli lō ua. Neongo 'oku 'ikai ke talanoa ki ai 'a e Folofolá, ka 'oku tau tui na'e ma'u pe 'e 'Epalahame 'a e ongo faka-e-tamai ne tau lave ki ai 'aneafi, pea te tau fakamanatua 'i he Sāpaté, ma'a hono ongo fohá lō ua. Na'e toki mamahi 'a Sela ka ko ia pe na'a ne fokotu'utu'u mo mape'i 'a e me'a kuo nau a'u ki ai. Pea kukuta 'a Heka'ā, ka ko hai te ne ala tangi ki ai he ko e sevāniti mo e pōpula. 'Oku fio 'a e mamahí, 'itá, 'ofa, tokanga, fakatomala, hanu mo e hā fua 'a e ngaahi ongo faka-e-loto 'oku fakanatula pe ke 'inasi ai ha kakai 'oku nau fou 'i he hala fononga 'oku fai ki ai 'a e talanoá. Ka ko e talanoa 'eni 'o e kakai tui 'Otuá. 'I he uhohonga 'o e fu'u maumau ko 'eni, 'oku kei 'Otuá pe 'a e Otuá. Na'e kei 'ongo'i (pe) 'e he 'Otuá,” 'a e tangi mo e to'e na'e hake mei he fa'ē mo 'ene tamá, kae'uma'ā 'a e fu'u maumau na'e tofanga ai 'a e fale 'O 'Epalahamé. 'Oku fakamahino mai he ki'i Ama 'o e 'ahó ni, 'oku kei 'i ai pē 'a e 'amanaki, he na'e kei ongona pē 'e Sihova 'a e le'o 'o e tamá. Fakafeta'i 'oku kei ongona pē 'e Sihova 'a e le'o 'o e kau 'Isime'eli kuo tupu hake 'i hotau lolototonga, 'o hangē kuo li'ekina kinautolu pea ngali kuo siva 'a e 'amanakí 'o 'ikai ke 'i ai ha kaha'u lelei mo ha fakatu'amelie. 'Oku kei a'u mai pe 'a e ivi fakafou 'o Sihová 'o fakalelei'i mo faito'o 'a e ngaahi maumau 'oku hoko 'i he ngaahi lotofale 'o e fāmilí, 'o makatu'unga 'i ha ngaahi fai tu'utu'uni kuo fehalaaki mo taumu'a valea. Fakafeta'i ko e kelesi 'a e 'Otuá 'oku kei tafesino'ivai 'o a'u ki he ngaahi feitu'u 'oku 'ikai ke ala a'u ki ai 'a e tangatá. 'Io, 'e tupu pē 'a e monū'ia, ha potu te ne a'u ki ai, Hangē ha ngoue 'uheina, 'O lahi hono tapuaki (Himi 468). 'Oua te tau fiu 'i he lotu mo e hūfia 'a e ngaahi faingata'a mo e maumau 'i hotau ngaahi lotofalé, he 'oku kei “ongo'i pe e he 'Otuá.”

‘Ānau, Lotu mo e Aukai: 'E ko 'eku tala 'eni 'I ha kovi pe lelei, 'Oku 'ia 'Atonai, Hoku ngaahi matavai.

Pulelulu, Siune 17: Lau Folofola – Saame 86: 1-10, 16-17.

Ki'i Ama: Saame 86: 3, “'Alo'ofa mai, 'Atonia é, he ko e 'aho kotoa 'oku ou tautapa kiate koe.”

Pou 'Ao: Ko e tāuto'e 'a e tangata kuó ne a'u ki he takele 'o hono iví mo hono mafai pea kuo 'ikai ke ne toe lava ke fai ha me'a ke tokoni'i ia. Na'e 'ikai ke ne toe fakapulipuli'i 'a hono vaivai'angá, 'ene fiema'ú mo e kole tokoní. Na'a ne tu'u 'i he 'ao e 'Otuá 'o talatala tonu 'a e me'a 'oku faingata'a'ia ai. 'Oku ako mai 'e hotau Ki'i Amá 'a e anga'ofa 'o e 'Otuá pea mo e tu'unga totonu ke 'i ai ha taha 'oku tui. Na'e 'ikai ke lotu 'aki 'e Tevita ki he 'Otuá ha'ane lelei. Na'e 'ikai ke ne fakalau mai ha'ane lava me'a pe ko ha toe 'uhinga ke tokanga mavahe ange ai e 'Otuá kiate ia. Ko e me'a na'e 'i hono 'eleló pea ko e uho ia 'o 'ene fie mo'uí ko 'ene kole ke “meesi mai” e 'Otuá kiate ia. Ko e “meesi” ko e falala mai 'a e 'Otuá kiate kinautolu he taimi 'oku tau tō lalo ai faka-e-mo'uí. Ko e “meesi – 'alo'ofa” ko hono 'afio'i 'e he 'Otuá 'a e maumau lahi 'i he 'etau mo'uí pea kei hohoi mai pe 'i he 'ofa kae 'ikai ke fai fakamaau. Ko e “'alo'ofa” ko e tulolo hifo 'a Sihova 'o hapai hake kinautolu he taimi 'oku 'ikai ke tau lava ai ke tu'u ki 'olungá. 'Oku meesi e 'Otuá kiate kinautolu 'oku tui mo falala kiate Iá. 'Oku mālie 'a hotau Ki'i Amá he ko e lotu eni 'a e tangata na'e mo'ui lotu. Na'e 'ikai ke hangē ko 'etau lotú ke tu'o taha (ua pe tolu) pe he 'aho pea tuku. Ko e lotu na'e fai 'e Tevitá, na'e fai he 'ahó kotoa. Na'e 'ikai ha me'a te ne ta'ofi 'ene tautapa ki he 'Otuá.

Ko e tangi 'a e tangata 'okú ne 'ilo'i fakapapau ko hono ma'u'anga ivi 'oku mei he 'Otuá tokotaha pe. Ko ia 'oku tu'u ai 'ene 'amanaki' pea ko hono Fakamo'ui lau'itaniti. 'I he taimi 'oku tauha'a ai e faingata, pea 'ikai ke mahino mai e me'a 'oku pukepuke 'e he 'apongipongi' pea matamata kuo 'auhia atu e ivi mo e mafai kātaki, ko e tokotaha tui 'Otuá 'oku 'ikai ta'ofi 'ene lotú he 'okú ne 'ilo 'oku 'i ai ma'u pe 'a e 'Otuá 'o fanongo mo tali 'ene hū tōtōaki 'oku fai. 'Okú fakalotolahi'i kitautolu 'e he ngaahi me'a 'o e mo'ui ni ke tau falala pe 'i hotau ivi mo hotau potó pea tau tau'atāina mei ha toe taha ki he me'a ke fai mo e me'a ke tuku. 'Okú fanafana mai e fatu Saamé, ko e ma'u'anga ivi mo e mālohí pea mo e tau'atāina mo'oní 'oku ma'u ia 'ia 'Atonai. Ko e lotú 'oku 'ikai ko ha faka'ilonga ia ki ha vaivai pe lotosi'i, ka ko e fakamo'oni ia 'o e falala mo e tui pikitai ki he 'Otuá 'oku tau lotu ki ai. 'Okú 'ikai ha taimi 'e fiu pe pahia ai e 'Otuá he fanongo ki he'etau lotú mo 'etau hū. Ko e ako ia na'e fai 'e Sīsū ki he'ene kau akó pea kiate kitautolu 'i hotau kuongá ni. "Lotu ta'etuku." Ko e a'usia 'a e Toketá he Himi 629: 2, "Lotu kāinga he me'a kotoa, Ko Sihova 'e fanongoa. Faingofua pe faingata'a Lotu ai pe 'o ta'etala'a." 'Oua na'a tau fiu he lotú he ko e 'Otuá na'a ne tali e lotu 'a Tevitá 'okú ne 'iate kitautolu pea 'okú ne tali mo 'etau lotú.

'Ānau, Lotu mo e 'Aukai: Lotu kāinga 'o ta'etukua; Tui ai pe ki he 'Otuá! Pau ke mole he me'a kotoa Kae tu'uma'u 'a e Folofola. 'Emeni.

Tu'apulelulu, Siune 18: Lau Folofola – Saame 86: 8-10, 16-17

Ki'i Ama: Saame 86: 17, "Fai ma'aku ha faka'ilonga monū, Ke sio ki ai pea mā 'a kinautolu 'oku fehi'a kiate au, He ko koe, Sihova, kuó ke tokoni mai, 'o fai ha fakalelu."

Pou 'Ao: 'I he fononga 'o e mo'ui, 'oku tau a'usia e ngaahi mo'unga 'o hotau sivi, mo e 'oseni hotau tāpuaki. Ko e ngaahi 'aho 'eni 'oku hoko e ngaahi me'a hotau fonua ni mo mamani, koe'uhi ko e tu'utu'uni 'a e palesiteni mo e pule'anga lolotonga. 'Okú tau ongo'i he taimi, lahi hange 'oku 'ikai ha 'utu 'e hakea. Ka 'oku Kalanga e tokolahi, ko e faingamālie 'eni ki he Siasí mo e kau Kalisitiane ke tau tu'u 'o fakamo'oni ta'eteteki ma'a Kalaisi. Ko e Saame 86 ko e tautapa 'a e lotu ki he 'Otuá, ke tokoni mai ha ivi, mālohi mo ha hala. Ko e taha 'o e ngaahi fehu'i 'oku tau fanongoa ma'u pe he taimi 'oku hoko ai ha faingata'a kāfakafa he fonuá, "Ko e hā 'oku faka'atā ai 'e he 'Otuá ke hokomai ha kovi (*evil*) pehē ki he fonuá?" Kuo hoko 'a e ngaahi tāmata fakalilifu (*mass shooting*) he ngaahi 'ahó ni 'i 'Ameliká ni, ko e konga pe ia 'o e ngaahi me'a 'oku hoko ma'u pē, pea 'oku 'ikai ke tau toe "ohovale" pe ōfofo ai. 'Okú a'u pe ki he ngaahi 'apiako 'o e longá'i fanaú 'o tatau pe 'i he ako 'a e Pule'angá, Siasí mo e ngaahi Ako kehé (*Private Schools*). Pea kuo 'ikai ke toe fu'u falala e tokolahi ki he tali 'oku fai 'e he kau Fakafofonga Falealea ni'ihi, "Okú 'ikai mo ha toe me'a te nau lava 'o fai ka ko e lotu pē." 'Okú toe faingata'a ange hono vetevete 'o e fakaponá ni ko e kau ai 'a e totonu faka-konisitotone 'a e tangata mo e fefine 'Ameliká ke ne ma'u me'ataú (*Second Amendment*). 'Okú tu'uaki 'e he kau poupuu ki he ngaahi me'ataú, 'oku 'ikai ko e me'ataú 'okú ne fai e tāmata ka ko e kakai 'oku 'anautolu 'a e me'ataú. Pea 'e 'ikai pe ke toe 'osi 'a e tipeiti ko iá, ka 'i he taimi tatau 'oku faka'a'au pe ki he lahi 'aupito ange 'a e ngaahi mo'ui kuo mole he tāmata fakalilifu 'oku toutou hokó. 'Okú tau kau fakataha pe mo e kole 'oku fai 'e he fatu Saamé 'i hotau Ki'i Ama ki he 'ahó ni. 'I he lolotonga 'o e ngaahi faingata'a 'oku tau fekuki faka'aho mo iá, 'oku mahu'inga ke tau 'ilo'i pe 'oku 'ifē koāá 'a e 'Otuá. Kapau 'oku tau kau, pea 'oku mahu'inga ke ki'i faka'ilonga mai. 'Okú uki kitautolu 'e he Kaveinga 'o e mahiná, "Fe'ao Tu'uma'u mo e 'Otuá: Mātā hono Fakaofó, 'Ilo 'ene 'Ofá 'o fou 'i he Talangofua." Koe'uhi ko 'etau kau mo e 'Otuá pea 'oku malava pē ke tau ikuna'i ha faingata'a te tau fetaulaki mo ia. Ko e mahu'inga ia 'o e Kolosí ko 'ene fakamanatu mai, 'oku 'ikai teteki e 'Otuá ki he kovi, pea na'a mo e Maté mo Hētesi. 'Okú ne kau fakataha mo kitautolu 'i he taimi 'oku tau fetaulaki ai mo e kovi (*evil*). 'Ilo'i e kitautolu 'o lahi ange, 'oku 'ikai ngata e talanoa 'o e Ikuna 'a e 'Otuá 'i he kolosí ka 'oku tuhu ki he Toetu'ú pea mo e Mo'ui 'oku Ta'engatá. Ko 'etau faka'ilongá ia mo hotau 'amanaki'angá.

'Ānau, Lotu mo e 'Aukai: Sīsū ko homau Faka'a'u, Ke toutou fai homau ue'i; Tuku ke mau ongo'i ma'u 'A e mana he Fonua Lelei: Kae langa 'emau faka'amu, "Afe teu a'u! afe teu a'u! 'Emeni.

Falaite, Siune 19: Lau Folofola – Matiu 10: 34-39.

Ki'i Ama: Matiu 10: 34-35, "Oua te mou mahalo na'a ku ha'u ke velo mai ha melino ki he fonuá: na'e 'ikai te u ha'u ke veloaki mai ha melino, ka ko ha heletā. Seuke, na'a ku ha'u ke fakavahavaha'a ha tangata ki he'ene tamaí, ha fēfine ki he'ene fa'ē, ha ta'ahine ki he fa'ē 'hono husepanití."

Pou 'Ao: Ko e taha e ngaahi lea tukufakaholo 'o Ha'apai, ko e Ha'apai Veu. Ko e faka'uhinga tokua ko e me'a kotoa pe 'oku kau ai 'a Ha'apai, ko honau fatongiá ke veteveteki. 'Okú pehē kiate au 'a e fifili 'oku tau fekuki mo ia he 'aho ko 'eni. Ko e talu e fononga mai 'a e kau akó mo Sīsū na'a nau hangē pē ha kau pāsese ha me'alele kae

faka'uli pe 'a Sīsū 'o faitu'utu'uni ki he hala mo e faitu'u te nau fou aí. Na'e mahino e kehekehe 'o 'etau pāsesé mo e taimi 'oku tuku mai ai ke tau faka'ulí. Ko e vahe 10, 'oku kamata mo hono fekau'i atu 'e Sīsū 'ene kau akó 'o ui ko e kau 'apositolo (kau fekau'i atu) ke nau 'alu 'o fai 'a e ngaahi me'a na'e akonekina 'e Sīsū 'o kamata 'i Ha'a 'Isileli 'o a'u atu ki māmani kotoa. 'Oku mahino 'aupito 'a e manavasi'i 'a e kau akó neongo ne tuku atu 'e Sīsū 'ene ngaahi akonaki mo e fakahinohino ki he ngāue ke nau faí. Ko 'etau lēsoni he 'ahó ni, 'oku fakalotolahi 'a Sīsū ke mahino ki he kau akó 'a 'enau mahu'inga kiate la pea ke mahino he'ikai te ne tuku ke nau tuēnoa. Ko e fakakaukau 'eni 'oku 'omi 'e he Ki'i Ama 'o e 'ahó ni. 'Oku fakamahino 'e Sīsū ko e fekau na'e ha'u mo iá, te ne veteveteki 'a e fa'unga kuo anga ki ai 'a e kakai hono kuongá pea 'e mātu'aki faingata'a hono liliú. Ko ia na'á ne fakamahino ki he'ene kau akó, kuo pau ke nau fepaki kinautolu mo e kakai 'oku nau loto ke 'oua e liliú 'a e fa'unga lolotongá, he 'oku nau inu 'enautolu 'a hono melié. Ko ia kuó ne fakamahino e fekau pe Folofola na'á ne 'omai pea ko ia 'e hoko atu 'e he kau akó hono talakí, ko e heleta fakatoumata ia ke veteki'aki 'a e ngaahi vā fetauhi'aki kuo fakatoka mei mu'á. Ko e ui tatau 'oku a'u mai kiate kitautolu he ngaahi 'aho ko 'eni. Ko e fehu'i leva 'oku tau fekuki mo ia: 'E fēfē ha'atau fakahoko 'a e fekau ko 'eni hotau kuongá ni? 'Oku tau ofo he vakai ki he kakai hangē ko Sangato Falanisesi (*St Francis of Asisi*), na'e loto mamahi 'ene tamaí mo hono fāmili tu'umālié he'ene li'aki ia kae 'alu 'o nofo masiva ke tatau mo Sīsū, pea 'oku kei tokolahi 'a e kakai 'oku kei muimui he hala ko iá. 'Oku 'ikai talamai 'e Sīsū ke tau tokanga ki he fakahaofi hotau fāmili. 'Okú ne tuhu ki he fokotu'utu'u 'etau mo'ui (*prioritize*), ke mu'omu'a ma'u pe 'a Sīsū he me'a kotoa. Ko e fokotu'utu'u e mo'ui 'o fakatautu ki he fekau 'a Sīsū, 'oku fakanaatula pē fekau ko e ue'i 'a e fakafiefiemālie. Ko e 'uhinga ia 'oku ongo vevela ai 'a e lau 'a Sīsū he'etau Ki'i Amá. Ko e faka'amu ke tau fuofua kumi ki he 'Otuá mo 'ene mā'oni'oni 'a'aná, pea 'e toki fakakakato atu mo e ngaahi me'a 'oku tau tokanga ki ai. Tauange ke tau faka'aonga'i 'a e Hifo 'a e Laumālie Mā'oni'oni ko hotau fakaivia pea tuku ke ne tatakí kitautolu 'o fakatautu ki he ngaahi fekau 'a Sīsū neongo te ne uesia e ngaahi me'a kuo tau anga maheni mo iá.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Ka 'i ai ha taha 'oku fie ha'u, Te ne 'ilo leva 'e 'i ai ha tau, Ka ka lava ia kuo tō mo'ona 'a e mo'ui ta'engata, Ha'u 'a e fie ha'u, tala ki he Tonga mo e Tokelau, ko e popoaki 'ofa 'a e Tamai, fanau ke mou foki mai, 'Emeni.

Tokonaki, Siune 20: Lau Folofola – Loma 6: 1b-11.

Ki'i Ama: Loma 6: 11, "Pehē foki mou lau kimoutolu ko e koto mate ki he angahalá ka ko e koto mo'ui ki he 'Otuá, 'i ho'o mou tu'u 'ia Kalaisi Sīsū."

Pou 'Ao: 'Oku talanoa 'a Paula 'i he Vahe 5 ki he hulu mo e ope atu 'a e kelesi 'a e 'Otuá he 'okú ne kapui kotoa 'etau angahala. Ko 'ene a'u mai ki he Lēsoni 'oku tau fakalaulauloto ai he 'ahó ni, peá ne fehu'i: Pea fēfē ai? 'Oku mahu'inga 'a e ki'i fehu'i ko 'eni he 'okú ne fakatoka mai 'a e puipuitu'u mo e 'uhinga 'o e akonaki 'oku fai 'e Paulá. Ko hono 'ohake eni 'e Paula 'a e fa'ahinga fakakaukau 'oku mo'ua ai e ni'ihi 'i he'enau pehē, "Te tau pehē koá, Tau nofo'aki fai angahala, koe'uhi ke hulu atu 'a e kelesi?" Pea ko e tali 'a Paula ki he'ene fehu'í, ko e kongá ia 'o 'etau tokāteline faka-Kalisitiane 'o e Papitaisó. Ko hono fakamahino 'oku hoko 'a e papitaisó ke tau kau ai 'i he Pekia mo e Toetu'u 'a Kalaisi 'o tau uku ko e angahala mo e mate, pea tau hake kuo fakama'a. Te tau fakamo'oni pe ki he mahino faka tokāteline 'a e mo'oni ko 'ení, ka 'oku fiema'u ke tau hanga 'o mo'ui 'aki 'a e tokāteline ko iá ke hoko ko e tō'onga mo'ui, 'o 'ikai ko ha kupu'i lao pe 'oku tau lau 'i he Folofola mo e Tohi Lao 'a e Siasí. 'Oku 'omi 'e he Ki'i Ama 'o e 'ahó ni 'a e ki'i fakakaukau ke ne veteki 'a e tokāteliné ke faingofua mo ofi mai. Ko e fakalea 'e taha 'o e fehu'i, Pea 'e fēfē ai? 'Okú ke mate ki he angahalá mo mate ki he 'Otuá? Ko e toko taha muimui koe kia Kalaisi, pe ki he tēvoló? 'Oku hanga 'e he ki'i fehu'i ko 'ení 'o fakamaama mai 'a e fiema'u 'o e ki'i Ama 'o e ahó ni. Ko hono papitaiso kitautolú, ko hono 'omi 'o e mo'ui fo'ou (*new identity*), he kuo mate 'a e tangatá pe 'Atama motu'á fakataha mo e feilaulu na'e fai 'e Kalaisi he kolosí. Ko 'ene Toetu'ú, ko 'etau toetu'u ia 'o mo'ui atu 'i he 'Otuá. Ko e mo'ui fo'ou 'eni 'oku feinga mai 'a Paula ke tau mātu'aki 'ilo pea tau mo'ui 'o fakatautu ki ai. Ko hono hoko atú leva ko 'etau fakasino he'etau ngāue faka'ahó 'a e mo'oni mo e kakano 'o 'etau mo'ui ma'á e 'Otuá. 'E toe 'asili ange feinga mai 'a e angahalá ke talamai mo fakafoki kitautolu ki he mo'ui motu'á. Ko e taimi 'eni 'oku hū mai ai 'etau tui kia Sīsū mo e mo'ui fo'ou kuo tau ma'u pea tau tali teke'i ai 'a e holi 'a e filí he kuo 'osi totongi 'e Sīsū ia hotau mo'uá. Ko hai koe? Tauange ke tau tali kotoa, ko e toko taha au ko e koto mate ki he angahalá, ka ko e koto mo'ui ki he 'Otuá he'etau tu'u 'ia Sīsū Kalaisi. 'Oku ou manatu ki he kaiha'a'akau he to'omata'u 'o Sīsú. Pehee he'e tala, ne 'alu ki Hevani pea 'eke ange 'e he kau 'mā'oni'oni'. "Na'e anga fēfē ho'o hao mai?" Ko 'ene talí, "Ko e siana na'e 'i he kolosí 'i lotó, na'a ne talamai keu ha'u." Ko e fakapapau mo'oni ia, ko Sīsū pē pea ko e ma'u ia, kuo ma'u kotoa!

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Ko hai ha taha ‘e piki ma’u pe, Sīsū pe, Sīsū pe, Si’a kainga ‘e ‘ikai ngaue, Sīsū pe, Sīsū pe, Sīsū pe te ne fai ke ‘osi, si’i toki ‘ofa ta’emotu e, te ne tu’uma’u ‘i he ‘aho kovi, Sīsū pe, Sīsū pe,

Sāpate, Siune 21 (Sāpate Tamai): *Sāpate 4 Hili ‘a e Penitekosi. (Lanumata).*

Lēsoni: Senesi 21: 8-21; Saame 86: 1-10, 16-17; Loma 6: 1b- 11; Matiu 10: 24-39.

Mōnite, Siune 22: Lau Folofola–Senesi 22: 1-7.

Ki’i Ama: Senesi 22: 1, “Pea hili `a e ngaahi me`a ko iá, na`e sivi `a Epalahame `e he `Otuá, ko ia na`á ne folofola mai, `E Epalahame,` pea tali `e ia, `Ko au.”

Pou ‘Ao: Ko hotau Ki’i Ama ki he ‘ahó ni ko e kii ia ki hono fakaava ‘o e Matapa ki he Talanoa Fungani ‘oku tautau ki ai ‘a e ngaahi Lotu lalahi ‘o e Mosilemí, Lotu Faka-Siú mo e Lotu Faka-Kalisitiané. ‘Oku ‘iloa ‘a e talanoa ‘o e ‘ahó ni ‘i he hisitolia ko e “Ha’i ‘o ‘Aisaké” (*Akedah*) pea na’e fakahoko eni ‘i ha taimi na’e hoko ai e feilaulau’i ‘o e fānau ko e kongā pe ia ‘o e tauhi ‘otua ‘a e ngaahi fonua kaungā’apí. Ka na’e kehe ‘a e ‘Otuā ia ‘o ‘Epalahame. Ko e tesi ‘o e ‘ahó ni na’e ‘ikai ‘uhinga ia ke feilaulau’i ai ha mo’ui, ka ke fakahaa’i ‘a e me’a ‘oku tui ki ai ‘a ‘Epalahamé pea mo fakamahino ko e ‘Otuá ‘e feilaulau’i. Kuo fuofuolua mai e feohi ‘a ‘Epalahame mo e ‘Otuá. Kuó ne hiki mei Ua, hono kolo tupu’angá, ‘i he’ene talangofua ki he ‘Otuá. Kuo lahi e ngaahi feingata mo e fepaki, hongē mo e mo’utalia ke fakakakato ‘a e palōmesi ‘o e foha na’e fai ki ai ‘e he ‘Otuá. ‘I he kotoa ‘o e ngaahi me’a na’e fetaulaki mo ‘Epalahamé, na’e kei finangalo pe ‘Otuā ke toe sivi’i ‘ene tui. ‘Oku kehe ‘a e tesi ‘o e ‘ahó ni he kuo ‘osi hoko ‘a e me’a na’e ta’e amanekina, kuo kakato e Palōmesi ‘i hono fānau’i mai ‘o ‘Aisaké. ‘Oku fakafongā ‘e ‘Aisake e Palōmesi mo e Kaha’ú. Pea ko eni kuo ui ia ke hoko ko e lami ke feilaulau’i he ‘olítá kia Sihova. ‘Oku ou tui ‘e ‘ikai ke toe ‘i ai ha fa’ahinga sivi ‘e hangē ko eni, ka ‘e kei fai pe hotau sivi’i. ‘Oku toe faingata’ a ange ke tau tali ‘a hotau sivi’i’i ‘e he ‘Otuá he lolotonga ‘o e ngaahi faingata’ a ‘oku tau fiu feinga ke fakamanava hake mei ai he ngaahi ‘ahó ni. Kuo lahi e tau, tokehekehé mo e māvahevahē ‘i he tapa kotoa pe ‘o e mo’ui. ‘Oku fiu feinga e ngaahi famili ni’ihi ke fakaato ‘enau ngaahi fiema’u faka’aho koe’uhi ko e ‘alu ki ‘olunga e totongi ‘o e me’a kotoa pe. ‘I he lolotonga ‘o ‘etau fekuki mo e ngaahi faingata’ a ko iá, ‘oku fai ‘e he ‘Otuā hotau sivi’i ke ‘ilo pe ko e hā e me’a ‘okú ne pukepuke ‘etau tui. ‘Oku ‘i ai pe taimi, ko e “‘Aisake” ke tau feilaulau’i ‘i he ‘olítá, ko ‘etau ngaahi fokotu’utu’u, mo e ngaahi me’a ‘auha ‘o e fononga’anga ‘oku tau fili ke tau falala ai. ‘Oku ‘i ai pe mo e taimi ke tau feilaulau’i ai ‘etau manavahe mo e tailiili kae tuku ke fai tu’utu’uni e ‘Otuā he’etau mo’ui. Ko e fekau koula ia ‘o e ‘ahó ni. ‘Oku teuteu ‘e he ‘Otuá ‘a e me’a fe’unga ma’a hono kakai. ‘Oku ‘ikai ke fiema’u mai ‘e he ‘Otuá ha me’a ‘oku ‘ikai ke tau ma’u meiate Ia. Ko e ‘Otuā na’e fetaulaki mo ‘Epalahame he mo’ungá, ‘okú ne ‘iate kitautolu ‘i he lolotonga ‘o ‘etau faingata’ a iá. Pea hangē pe ko e pole ‘a ‘Epalahame ke tuku ki he ‘Otuā ke ne fai hono tauhi, tuku ke pehē pe mo ‘etau fakamo’oni ki he tauhi ko iá ‘i he’etau fua fatongia ‘oku fai.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: ‘Eiki tokoni mai ke mau falala ki ho’o Palōmesi pea mau fou atu ta’elilika ‘i he ‘ilo’i ko e lahi ange homau sivi’i’i ko ‘emau ofi ange ia ki he ‘Afiona. ‘Emeni.

Tūsite, Siune 23: Lau Folofola – Saame 13: 1-4.

Ki’i Ama: Saame 13: 1, “EIKI, ‘e ngata ‘afē ho’o fakangalo’i au? ‘e fai ‘o ta’engata? ‘E ngata ‘afē ho’o hanga kehe meia kita?”

Pou ‘Ao: ‘Oku ‘i ai ‘a e ngaahi momēniti he mo’uí ‘oku hangē ai ka le’o lahi ange ‘a e fakalongolongo ‘i ha fa’ahinga tali ‘oku ma’u ke fai. Ko e ngala ‘oku fai ‘e Tevita ‘i hotau Ki’i Amá ‘okú ne fakafongā ‘etau tangi ‘oku fai he liló he taimi ‘oku tau fekuki ai mo ha faingata’ a ‘oku tau fiu feinga ke fakamanava hake mei ai. ‘Oku ‘ikai ko e fehu’i ‘o e ta’etui, ka ko e ongo’i vivili, pea ‘oku ha’u mei he loto ‘okú ne ongo’i ‘oku ‘i ai ‘a e ‘Otuá ka ‘oku fiu feinga ke ne a’usia. ‘Oku faka’atā ‘e hotau Ki’i Amá ke tau mo’oni ki he ‘Otuā ‘i hono fakafehu’i. Na’e ‘ikai ke longo e Tu’i he’ene vivili ke fakahaa’i ki he ‘Otuá ‘oku ‘ikai ke tokamālie e me’a kotoa pe. Na’e ‘ikai ke toe mapukepuke hono lotó he’ene ‘a’au ki he ‘Otuá ‘a hono mamahí, tala’á mo e ongo’i hangē kuo li’ekina iá. ‘Oku tau fakakaukau he taimi ni’ihi ko e Tuí ‘oku mālohi ma’u pe ‘o ‘ikai ha taimi ‘e vaivai ai mo tala’ a pea ongo’i hangē ‘oku mama’o mei he ‘Eikí. Ko e akonaki ‘a e Folofolá, ko e Tuí ‘oku ‘ikai ko e tokamālie ‘a e me’a kotoa pe, ka ko hono ‘ave ki he ‘Eikí ‘a e faingata’ a ‘oku tau lolotonga fekuki mo iá. Ko e taimi ni’ihi ‘oku tau ongo’i ai hangē ‘oku ‘ikai ke toe manatu’i kitautolu ‘e he ‘Otuā pea ‘oku faingofua ke tau fakakaukau, tokua ‘oku tau mama’o mei he ‘Otuá. ‘Oku a’u ai pe ki he’etau fakakaukau ‘oku situ’ a ‘a e ‘Otuā meiate kitautolu pe ‘okú ne fakalongolongo’i kitautolu. Ko hotau akonaki mei hotau Saamé – ‘oku ‘ikai ha taimi ‘e mama’o ai e ‘Otuā meiate kitautolu, pea na’a

mo e taimi 'oku hangē 'oku puli ai e 'Otua meiate kitautolu, 'okú ne kei 'i hotau lotolotonga pe. 'Oku 'ikai ko e tangi 'a e Tu'í ko e pehē kuo 'ikai ke toe manatu'i ia 'e he 'Otuá, ko e founa pe eni 'e taha hono fakahaa'i 'e Tevita 'a 'ene ongo'i 'i he fo'i momeniti ko iá. Ko e ongó 'oku feliliuaki pe 'o hangē ko e hu'a mo e mamaha 'a e tahí, ka 'oku tu'uma'u pe 'a e 'Otua 'o ta'engata. 'Oku kau e tatalí he konga faingata'a taha 'i he'etau mo'ui fakalaumalié. 'Oku tau fiema'u ke fakapapau'i e me'a kotoa pe 'i he vave tahá. 'Oku tau faka'amu ke ngāue mai e 'Otuá 'i he vave tahá ki he me'a 'oku tau fiema'ú. Ka ko hono mo'oní, 'oku fai pe 'e he 'Otua 'ene me'a kotoa pe 'i he'ene taimi pe 'a'ana pea 'oku mātu'aki mahu'inga ke tau lava 'o matatali ke tau tatali.

'Oku hanga 'e he fehu'i 'a Tevitá 'o fakamahino mai 'e 'i ai pe taimi 'e 'osi ai 'ene tangi. 'Oku 'i loto pe 'i he fehu'i 'a e fakatu'amelie 'e tali 'e he 'Otuá 'a 'ene tangi mo 'ene to'é. 'Oku mahu'inga pe ke tau toe vakai'i 'a e founa 'oku fai 'aki 'etau tatalí. 'Oku tau fo'i he tatalí pea holomui 'o 'ikai ke toe falala ki he 'Otua, pe 'oku tau 'unu mo hotau faingata'a iá, mo 'etau fehu'i ki he 'Otuá? Fakafeta'i he ko e 'Otua na'a ne tali e tangi mo e to'e 'a Tevita, 'okú ne 'i hotau lotolotonga 'o fai hotau fakanongá he lotolotonga e tauha'a 'a e faingata'a.

Ānau, Lotu mo e 'Aukai: Ka ne 'ave ki he 'Eiki Si'o ngaahi fu'u mo'ua, Te ne ala pe 'o hiki Hilifaki hono uma; Te ne toho pe ke ofi, 'Au pe hono ma'ama'a, Tu'u totonu 'o mālohi, Faingofua 'a e faingata'a. 'Emeni.

Pulelulu, Siune 24: Lau Folofola – Saame 13: 1-6.

Ki'i Ama: Saame 13: 5, "Ka ko au Kuó u falala ki ho'o meesi; 'E fiefia hoku lotó 'i ho'o fakamo'uí."

Pou 'Ao: 'Oku tau hokoatu pe he Lēsoni na'a tau fakalaululoto ai 'aneafi. Na'a tau kau fakataha mo Tevita 'i hono fehu'ia pe 'oku 'ifē koā 'a e 'Otuá. Na'a ne 'i he tu'unga na'e 'ikai ai ke ne toe ongo'i 'oku kau mo Sihova. Pea neongo 'ene a'u ki he tu'unga fakaloloma ko iá, na'a ne kei tui pē 'e 'ikai "ke fai 'o ta'engata" 'ene tangi mo to'é. Ko hotau Ki'i Ama ki he 'ahó ni ko hono a'usia ia 'e he Tu'í 'a e 'ilo'i neongo 'ene taalafilí mo fehufehu'i, 'oku 'ikai ke uesia ai 'a e 'ofa mai 'a e 'Otuá. Ko e fakamo'oni mo'ui eni 'a Tevita ki he 'ofa a'u mai 'a e 'Otuá pea mo 'ene fakapapau'i 'oku 'ikai mo ha toe taha ke falala ki ai, ka ko e 'Otuá pē. 'Oku lahi 'a e ngaahi me'a he fononga'angá 'oku tau fili ke falala ki ai. 'Oku tau teuteu atu eni ki he Fili 'o e kau Fakafofonga Falealea ki he Falé mo e Senató 'i hotau fonua haú ni. Ko e fehu'i mahu'inga taha ia kiate kitautolu 'a e kakai – ko hai 'oku ala falala'anga 'i he kau kanititeiti ke tau fili aí? Kuo lahi mo hotau káinga kuo mole si'enu seniti ne falala ai 'enu ngaahi me'a lahi ko 'enu falala ki he fakatupu pa'anga 'a e ngaahi kautaha na'e 'ikai totonu ke fai ha falala ki ai. Ko e lau 'a e kau Pālangí, "If it sounds good to be true, it probably is." (Kapau 'oku fu'u mālie ia ke mo'oni, pea ko ia pe ia). Ko e 'uhinga mahino angé: 'oku loi! 'Oku tau maheni pe mo e "falala ki he va'a mei popó" 'i he 'etau feohi he fāmili, Siasí mo e fonuá. Pea ko e nāunau pe ia 'o e fakangatangá ko e feto'aki mo feliliu'aki e me'a lahi 'o tatau pe mo e fa'ahita'ú pea mo e taimí. Ko e 'ofa pe 'a e 'Otuá 'oku 'ikai ke uesia 'e he ngaahi feliliuaki 'oku tau mo'ua aí. Ko e fiefia ia ne a'u ki ai e Tu'í 'i hotau Ki'i Amá. Kuo fakahaofi ia 'e he 'Otuá. Ko e 'Otua na'e fakakaukau 'oku mama'ó, mo fakalongolongo 'o hangē ai kuo 'ikai ke ne toe manatu'i iá, 'oku 'I AI mo ia he taimi kotoa pe. Na'a ne fakahaofi ia he kuohilí, pea ko eni kuó ne toe fakahaofi ia he 'ahó ni, pea 'e pehē ai pe 'i he kaha'ú. 'Oku 'i ai e ngaahi taimi 'oku faingofua ange ke tau sio ki mui 'i ha'atau sio ki he kaha'ú, koe'uhi ko e 'ikai ke tokamālie 'a e ngaahi me'a 'oku hanga mai mei mu'á. Pea neongo 'e 'i ai pe taimi te tau hangē ai ko Tevita, 'o fehu'ia pe 'oku 'ifē koā 'a e 'Otuá, tuku ke tau ma'u nonga mei he 'ilo'i 'oku 'ikai ke liliu 'a e 'Otuá. 'Oku 'ikai ha taimi 'e taumatuku ai 'ene 'ofá. 'Oku 'ikai lava ke fakasi'isi'i 'ene tokanga'i kitautolú. 'Oku lahi ange 'ene falala mai kiate kitautolú 'i he'etau falala kiate kitautolú. 'Oku fehangahangai ia mo e "natula" 'o e 'Otuá ke 'i ai ha taimi 'e sitakafalu ai meiate kitautolu 'a e Kalauni Siueli 'o 'ene Fakatupú. Tauange ke tau fiefia fakataha mo Tevita 'i he'etau 'ilo'i ko e 'Otua 'oku 'ikai ke 'i ai e 'ata 'o e feto'oaki pe ko e feliliuaki. Ko 'ene 'ofá 'oku 'ikai hano ngata'anga. Pea ko hotau fakamo'uí kuo pau.

Ānau, Lotu mo e 'Aukai: 'Oku ou falala ki ho'o 'ofa 'e 'Otua. 'Emeni.

Tu'apulelulu, Siune 25: Lau Folofola - Matiu 10: 40-42.

Ki'i Ama: Matiu 10: 42, "Io, ko ia te ne 'ange ha inu ki ha taha 'i si'i fānau ni, koe'uhi pē ko e toko taha ia 'i he'eku kau akó, neongo ko ha hu'a vai momoko pē, ko au ē, 'oku ou tala atu, 'e 'ikai 'aupito mole 'ene totongi 'a'aná."

Pou 'Ao: 'Oku fakafo makehe pe pea faingofua 'a e founa 'a Sīsū. 'Oku fakamatala'i 'a e lahi mo ha mahu'inga 'o ha me'a 'aki 'ene faufaua, mohu mo e ta'emahakulea 'a e me'a ko ia. Ko Sīsū, 'oku kehe ia, he 'okú ne fakamatala'i 'aki 'e ia 'a e falala ki he fanga ki'i mokimoki'i me'a 'oku mahu'inga ke fai neongo 'ene si'isi'i. Ko e ki'i ipu vai momoko eni 'okú ne fakatātā 'aki he 'ahó ni, ko hono foaki ki he kakai 'oku tonu ke foaki ki ai 'oku

‘ilo’i ia mei Langi. ‘Oku ‘ikai ha totongi ‘o e ipu vai momoko pea ‘oku ‘ikai hano fakamole pe tu’unga ke ako mavahe ha taha ki hono foaki. ‘Oku ‘ata ki ha taha pe ke ne fai e ‘ofa mo e foaki ko ia. Pea ko e poini ia na’e feinga a Sīsū ke tuki mo nonofo ki he’ene kau ako pea mo kitautolu ‘i onopooni. ‘I he Pule’anga ‘o e ‘Otua, ‘oku ‘ikai ha ki’i mokimoki’i me’a si’isi’i mo ta’emahu’inga ki he sio ‘a māmani ‘e melemo ki he ‘afio mai ‘a Langi. ‘Oku tau anga mo maheni mo hono katoanga’i ‘o e ngaahi me’a lalahi pea melemo ai ‘a e fanga ki’i me’a ikiiki ‘okú ne fakamalohi’i ‘etau tui. ‘Oku to pe ‘etau fakamamafa kiate kinautolu he tepile mu’a mo e nofo’anga fakalangilangi, ha’a ma’olunga mo e tu’unga Taki. Ka ko Sīsū, ‘okú ne ta’alo’i kitautolu ke tau tokanga kiate kinautolu ‘oku ‘ikai ke tokanga ki ai e sosaieti ka ‘oku nau tokoni’i e kau fiema’u tokoni, poupou’i e vaivaí mo fai honau lelei tahá ke ‘ofa ‘o tatau ai pē, pe ‘oku fakamālō’ia pe ‘ilo’i ‘e ha taha ‘enau fai ‘ofá. ‘Oku ‘i ai e ni’ihi ‘oku nau meimei lotosi’i ‘i he’enau fakakaukau ‘oku ‘ikai ke fe’unga e me’a ‘oku nau fai ma’á e ‘Otuá. ‘Oku nau fakahoa kinautolu ki he ni’ihi ‘oku malanga, Faifekau, ngāue faka-misinale pe ko ha fatongia pe ‘oku mamata ki ai e kakai. Ka ‘oku ‘ikai ko e fekau ia ‘oku ‘omai ‘e Sīsū ‘i hotau Ki’i Ama. Ko e fekau: ko ha ki’i ngāue si’isi’i mo ha ngali vaivai mo ta’emahu’inga ka ‘oku fai ‘aki ‘a e ‘ofa ‘Otua mo e laumālie totonu, ‘oku ‘ilo ia mei Langi. Ko e lea ‘ofa, mo e ki’i lotu fanafana’i ki ha taha ‘oku lolotonga faingata’a’ia. Ko e ki’i peleti me’atokoni ki ha taha kuo fuoloa si’ene ‘aungalua. Ko e fakalotolahi ki ha taha ‘oku meimei lotosi’i mo hangē ka mole e ‘amanakí. Ko e fai tu’utu’uni ke tau kei ‘ofa pe neongo e kakaha mai ‘a e ‘itá mo e fehi’á. Ko ‘etau fakamolemole’i ha taha na’a ne fai mai ha kovi. Kotoa ‘o e ngaahi me’á ni, ko e ngaahi “ipu vai momoko” ia ‘oku ‘ikai “mole hono totongi” ‘i he ‘afio mai ‘a e ‘Otuá. Ko e fiefia ka ko ha fiefia ‘a e ‘Otuá ‘i he’ene ‘afio mai ‘oku tau fai pe me’a tatau ‘okú ne fai. Ko hono mālié he ko e taimi ‘oku tau tokoni mo ‘ofa ai ki ha taha kehe, ko ‘etau fai ai pe ia ki he ‘Otuá. Ko e fanga ki’i mokimoki’i me’a kotoa pe ‘oku tau fai ‘i he ‘ofa mo e fie tokoni, ‘oku ‘ilo pe mei Langi. Tauange ke fai ‘i he loto tau’ātaina mo fiefia ‘a hono vahevahe ‘o ‘etau “ipu vai momokó” ‘i he Huafa fakamo’ui ‘o Sīsū Kalaisi, pea ko e mo’oni ‘e ‘ikai ke mole ‘etau totongi.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Fakalotolahi’i kinautolu ‘e ‘Otua ke fai e ngāue kotoa pe te mau ala lavá ‘aki ‘a e laumālie ‘o e ‘ofa mo e fie tokoni. ‘Emeni.

Falaita, Siune 26: Lau Folofola– Loma 6: 12-14.

Ki’i Ama: Loma 6: 12-13, “Ko ia, ‘oua na’a tuku ke Hau ‘a Angahala ‘i homou sino matengofuá, ke mou tuitala ki he ngaahi holi ‘o’oná. Kae’uma’ā ke ‘oua te mou ‘atu homou ngaahi kupú ma’a Angahala, ko e mahafu ‘o e faiková; ka mou ‘atu kimoutolu ki he ‘Otuá, hangē ko e kakai kuo mo’ui mei he maté, pea ‘atu homou ngaahi kupú ma’á e ‘Otua, ko e mahafu ‘o e fai lelei.”

Pou ‘Ao: Ko e Tohi Himi ‘oku tau ngāue’aki he’etau lotú, ko e ngāue ‘a e ‘Otuá ‘o fou mai he tokotaha muli, Toketā Molitoni, ‘o tau koloa’ia ai he ngaahi to’utangatá. Kiate au, ‘oku ou mālie’ia he fasi pea mo e mahino e Himi kotoa he ha’aki pe hono huá. Ko Paula mo ‘ene tala’Otua he Fuakava Fo’ou, ‘okú ne ha’aki mai pea tau ‘ilo e ‘Himi’ ‘oku talanoa ki aí. Ko e Folofola ‘o e ‘ahó ni ‘oku mahino ‘aupito ‘a hono tala ‘e Paula ki Loma mo kitautolu foki ‘oku Ua pe ‘a e founá. Ko ‘etau kau mo feohi tu’uma’u mo e ‘Otuá pe ko e pule’i kitautolu ‘e he Angahalá. Hangē ko e tohi ‘a Paula ki he kakai Loma he ‘aho ko ‘eni, ‘oku tu’u tauhoa mo fehanganagai e me’a kotoa. Ko e angahalá (*sin*) mo e mā’oni’oni (*righteousness*); tau’atāiná (*freedom*) mo e pōpulá (*slavery*); pea mo e vāhengá (*wages*) mo e me’a’ofá (*gifts*). Ko e konga si’i ‘eni ‘o e ngaahi ‘uuni me’a ‘o e mo’ui ko ‘eni, ‘oku tau fekuki faka’aho mo ia. ‘Oku tala fakapatonu mai ‘e he ‘apositoló ‘oku ‘ikai toe veiveiua, ko ‘etau fili pē ‘a e angahalá pē ko ‘etau fili e ‘Otuá mo ‘ene mā’oni’oni. Ko e fakahinohino ia ‘oku hā he’etau Ki’i Amá, ke ‘oua ‘e tuku ke tau pōpula kia angahala ke faitu’utu’uni ki he’etau mo’ui pea mo ngāue’aki e ngaahi kupu hotau sinó, ke fai ‘ene ngaahi tu’utu’uni halá. ‘Oku ou manatu ki he tangata ko *Nicko MacBrian*. Ko e tangata tā-nafa ‘a e kau tā me’alea Pilitania ko e “*Iron Maiden*”. ‘Oku ‘iloa ‘a e fa’ahinga musika mo e tāme’a ko ‘eni ko e kau talafekau tokua ‘eni ‘a e Tēvoló. Ka ‘i he 1999, ne liliu ai ‘a *Nicko* ko e tangata Kalisitiane kae kei hoko atu pe ‘ene ngāue mo e *Iron Maiden*. Ne toki *retire* he 2024 hili e ta’u ‘e 42 ‘ene hoko ko e taha e kau tā-nafa ‘iloa taha ‘i māmani hono fa’ahingá. Na’e fakamatala ‘a *Nicko*, ki he nonga na’a ne ma’u he’ene tuku ‘ene mo’ui ke taki ‘e Sīsū ‘o ‘ikai ko e ngaahi me’a na’a ne kumi ke fakatoli’a ‘ene ngaahi holi kehekehe. ‘Okú ne fakamatala ko hono uai’i, *Rebecca*, na’a ne fakaafe’i ia ki he lotú, pea fai ai ‘e he ‘Otuá hono liliu ‘ene mo’ui. Ko e ngaahi ‘ahó ni, ‘oku talamai mo tu’uaki mai ke kumi ki he tu’umālié mo e lāngilangi ki he lahi tahá he ko e tonu ia ‘o e mo’ui. ‘Oku ‘ikai faingofua hono muimui’i e ngaahi ui ke foaki ki he ‘Otuá, he ‘oku tau vakai holo ‘oku hangē ‘oku lelei ange tokua e mo’ui ‘anautolu ‘oku muimui kia angahalá. Ka ‘oku fakamamafa’i mai ke ‘oua tuku ke hau ‘a angahala ‘i hotau sino matengofuá. Ko koe mo au ‘oku ta faitu’utu’uni ke fili ‘a angahala pe ko e ‘Otua. Ko e me’a mahu’inga ke tau manatu’i, ko e fiema’u ‘a Paulá, ke tau mātu’aki ‘ilo kuo fai hotau fakatau’atāiná. Ko e faka’amu ia ‘a Paulá ke tau fili ‘aki hono ‘ave hotau “ngaahi kupú” ma’á e ‘Otuá. Fakatauange he faka’osinga e mahina vaeua ‘o e ta’u ko ‘eni, ke tau

fakasino e Kāpasa Folau ‘o e mahinā, “Fe’ao Tu’uma’u mo e ‘Otuá: Mātā hono Fakaofó, ‘Ilo ‘ene ‘Ofá ‘o fou ‘i he Talangofua.”

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: ‘Oi keu tala hoku monū, Kuó te ma’u ‘a e fanau’i fo’ou, Hoko ‘a e maama ki he po’uli, Hiki ‘a e mate ki he mo’ui, Hoku monū é ‘eku koloa, ‘Ete ongo’i, taimi kotoa, Fakamo’oni, fakapapau, Fale ‘a e ‘Eiki ‘iate au.” ‘Emeni.

Tokonaki, Siune 27: Lau Folofola – Loma 6: 15-23.

Ki’i Ama: Loma 6: 23, “He ko e tokonaki ‘a Angahalá ko e mate; ka ko e me’a’ofa ‘a e ‘Otuá ko e mo’ui ta’engata, tu’u ‘ia Kalaisi Sīsū ko hotau ‘Eiki.”

Pou ‘Ao: ‘Oku hoko atu he ‘ahó ni ‘etau fononga mo Paula he’ene tohi ki he kāingalotu Lomá ke faka’osi’osi’aki e mahina ko Siune. ‘I he’etau lēsoni, ‘oku fakamamafa ai pē ‘a e ‘apositoló ki he’etau foaki kitautolu ki he ‘Otuá hili hotau fakatau’atāina’i mei he angahalá. ‘Okú ne fakahoa ‘a e tokonaki pe totongi (*wages*) ‘o e angahalá ko e mate, ki he me’a’ofa (*gift*) ‘o e mo’ui ta’engata ‘e he ‘Otuá kiate kinautolu ‘oku fai hono finangaló. ‘Oku ngāue’aki ‘e Paula ‘a e lea pōpula ke fakamamafa’i mo fakamahino’i ‘oku pule’i kitautolu ‘e he ‘Otuá. Hangē ko ‘etau tuku kitautolu ke pule’i ‘e he angahalá, kuo pau ke tau tuku ke pule’i kitautolu ‘e he ‘Otuá hili hotau fakatau’atāina’i. Ko e taimi lahi hangē ‘oku ongo faingata’á ke tau pōpula ki he ‘Otuá, he ‘oku tau ma’u hala ko hotau fakatau’atāina’i ke tau fa’ifa’itelihā. ‘Ikai ko ia pē ka ‘oku tau pehē ko e lotú ko hotau faka’atā ke fai e me’a ‘oku tau lotu ki aí. Ko e ‘uhinga ia ‘oku tau ma’u hala ai fekau’aki mo ‘etau lotú ‘o fihia he mahaki kuo hake ‘uta ko e lotu fa’itelihā. ‘Oku fa’a fakatonulea’i ia ‘o pehē he fa’a fakahuá, “Oku ‘ikai kau ha taha ia ha taha.” ‘Io, ‘oku a’u pe ia ki he fakakaukau ‘oku ‘ikai kau mai mo e ‘Otuá ia ha’ate me’a ‘e taha. Ko ‘etau fakakaukau, ‘e toki kau mai pē ‘a e ‘Otuá he taimi ‘oku tau fiema’u ai iá. Ko e toki fakakaukau fakaloloma fau ‘eni he taimi ‘oku tau pehē ai ko e ‘Otuá ko hotau fa’itelihā’anga. Me’apango foki ‘oku’ikai ke tau fa’a nofo hifo ‘o vakai ki he’etau tō’onga lotú ka na’e ‘ilo ia ‘e Paula he na’e tofanga e kāinga Lomá he faingata’á ‘o e lotu fa’itelihā. Na’á nau tuku honau taimi ke fakatoli’a ‘a e ngaahi holi ‘a māmani mo e angahalá ‘o ‘ikai ke mahu’inga e ‘Otuá kiate kinautolu. ‘Oku tau fihia foki mo kitautolu ai. Ko ‘etau kau mai pē ki he lotú hili ‘etau takatu’á ha vā’itaimi pea tau pehē ko ‘ene lavá ia, ko e toengá ke fai mai ‘e he’Otuá hotau fakatoli’á mo fakakoloá. Kuo pau ke tau hangē ko Paulá ‘o pōlepole he’ene hoko ko e pōpula ia ‘a Kalaisi. Ko ‘ene fakamahino mai ko e kalisitiané kuo pau ke mātu’aki fakaongo ki hono ‘Otuá ‘o hoko ko ‘ene pōpula ‘i he me’a kotoa ‘oku tau fai. Ko ‘etau Ki’i Amá ‘oku ‘ikai toe faka’alonga ua ‘a e ola ‘o e me’a ‘oku tuku ke tau pōpula ki aí - ko Angahala pea iku ki he mate, pē ko e pōpula ki he ‘Otuá kae iku ki he me’a’ofa ko e mo’ui ta’engata. ‘Oku talamai heni ‘e Paula ko e mo’ui ‘o e lolotongá ‘oku kei mālohi ‘a angahala hangē ko hotau māmani: ko e tau, fakahē’i mo fāmāte’i tavale ‘o e kakai mo e hā fua e ngaahi angahala ko hono totongi ko e mate. Ko e kalisitiané ‘oku ‘ikai ke mole ‘ene ‘amanakí, neongo ‘ene mo’ui he māmani fonu angahala’iá ni. ‘Oku kei fai pe fakatu’amelie’ e hokomai e Misaiá ‘i he maama kaha’ú ‘o fakakakato ai hotau fakalāngilangi’i ‘o fakatatau ki he palōmesi ‘a e’Otuá. Ko ia ke tau kītaki he fou he ‘uuni mamahi ‘o e lolotongá ni, ka tau lave he me’a’ofa fungani ‘o ‘etau, “Fe’ao Tu’uma’u mo e ‘Otuá: Mātā hono Fakaofó, ‘Ilo ‘ene ‘Ofá ‘o fou ‘i he Talangofua”

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: ‘E Sīsū ko e Taukei ‘i he toafá ni, ‘E faka’ilo ‘a e lelei, ke u laka atu ai, ‘Emeni.

Sāpate, Siune 28: *Sāpate Hono 5 Hili ‘a e Penitekosi.*

Lēsoni: Senesi 22: 1-14; Saame 13; Loma 6: 12-23; Matiu 10: 40-42

Mōnite, Siune 29: Lau Folofola – Senesi 24: 34-38.

Ki’i Ama: Senesi 24: 34, “Peá ne pehē, ‘Ko e tamaio’eiki au ‘a ‘Epalahame.””

Pou ‘Ao: Ko hotau Ki’i Ama ki he ‘ahó ni ko e fakafe’iloaki ia ‘e ‘Eliesa ia ki he fāfāmi ‘o Lepeká. Ko e ki’i sētesi nounou ka ‘oku loloto fau ‘a hono ‘uhingá. Ko hono fakamahino’i eni ‘e he tamio’eiki ‘oku ‘ikai ko ia pe, ka ‘oku ne fakafofonga ‘a ‘Epalahame mo hono ‘Otuá he’ene misioná. Pea ‘oku ‘ikai ko ia mo hono tu’unga tamaio’eiki ‘oku mahu’ingá, ka ko e ngāue ‘okú ne fai ke fakakakato e palani ‘a e ‘Otuá. Ko e tu’unga “tamaio’eiki” ‘i he taimi ‘o ‘Epalahame, ko e fatongia mahu’inga ‘aupito. Ko ia ‘oku pule ki he koloa ‘a e ‘eiki, tokanga’i ‘a e ngaahi ngāue, pea na’a ne fakafofonga ‘ene ‘eiki he taimi ‘oku ‘ikai ke ‘i aí. Ko e faka’ilonga eni ‘o e falala ‘a ‘Epalahame kia ‘Eliesá ko ‘ene fekau ke ‘alu ‘o kumi ha uaifi kia ‘Aisake. Na’e ‘ikai ko ha ki’i ngāue si’i eni he ‘oku felāve’i ia mo e Kovinānite ‘a e ‘Otuá mo ‘Epalahamé pea mo ‘ene Palōmesi pea mo e kaha’u ‘o e fuhifuhinga Pule’angá. Na’e lahi pe founa ke fai ‘aki ‘e ‘Eliesa ‘ene fetapá ka ne fili ‘a e founa faka’aki’akimui mo angavaivai ‘i he’ene tala ko

e “tamaio’eiki” iá. ‘I ha māmani ‘oku fakamahu’inga’i ai ‘a e tu’ungá mo e lakangá, ‘oku fakamanatu mai ‘e ‘Eliesa ko e lāngilangi mā’olunga tahá ko ‘etau hoko ko e tamaio’eiki ‘a e ‘Otua Māfimafí. Ko e mo’oni ‘oku fakamatala’i kitautolu ‘aki ‘a e fa’ahi fakapolitikale ‘oku tau kau ki aí, Siasí, fāmilí, koló mo e fonuá, tukufakaholó mo e ‘ulungaanga faka matakali etc. ‘Oku tokoni e mītia fakasōsialé ki hono fakanofofofo ‘o e kakai ki he tafa’aki ‘oku tonu ki he’enua vakaí. Kuo ongosia mo mafasia fakaeloto ai e tokolahi he kuo fakahingoa kinautolu ‘aki ‘a e hingoa ‘oku ‘ikai ke nau loto ki aí. ‘Oku fakamanatu mai ‘e hotau Ki’i Ama, ko e me’a ‘oku ‘ilo’i ‘aki kitautolu, ko e ‘Otua ‘oku tau tauhi ki aí. Ko e kau muimui kitautolu ‘o Kalaisi pea ko Kalaisi ‘okú ne fakamatala’i ‘etau mo’ui. Pea neongo ai pe ha faingata’a mo ha fili ‘oku tau fetaulaki mo ia, ‘oku tau kei ma’u nonga pe ‘i he ‘ilo ko Kalaisi ‘okú ne kau mo kitautolu ma’u ai pē. ‘Oku lolotonga longoa’a ‘a māmani he ongoongo ‘o e taú, uesia fakamāmani lahi e ‘ekonomiká, pea mo e fe’au’auhi ke ma’u mafái. ‘I he lolotonga ‘o e faingata’a ko iá, ‘oku fakaafe’i kitautolu ‘e he Folofolá ke tau fakamama’u ki he tau’atāina kakato ‘o e mo’ui faka-tamaio’eiki, ko e kakai na’e ‘ikai ke sio tu’unga pe fai ha ngāue koe’uhi ke ma’u ai ha lāngilangi. Ko e kakai na’e ‘Io ki honau ‘eiki he taimi kotoa pe he na’á nau ‘ofa, falala mo tui ki aí. ‘Oku ako mai ‘e ‘Eliesa ‘a e mo’oni ko eni ‘e tolu: ‘Oku ‘ikai ke fakahaa’i ‘e he ngāue ‘a e tangata hono mahu’ingá, ka ‘oku fakahaa’i ‘e he ‘Eiki ‘oku tau tauhi. Uá, ‘oku ‘ikai ko hotau lakanga (tu’unga) ‘oku mahu’inga ka ko e ‘Otua ‘oku tau tauhi ki aí. Faka’osi, ‘oku ‘ikai ke fakafou mai ‘a e mālohi ‘i he ngaahi me’a ‘o māmani, ka ‘i he falala ki he ‘Otuá. Tauange ke tau hoko kotoa pe ko ha ‘Eliesa, ‘o tau ‘ilo ‘oku ‘o Kalaisi kitautolu pea tuku ki he ‘ilo ko iá ke ne huluhulu ‘etau mo’ui ma’u ai pe.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: Tuku ke mau lea fakataha pe mo ‘Eliesa ‘e ‘Otua, “ko e kau tamaio’eiki mo e sevāniti kinautolu ‘a e ‘Afiona.” Tokoni’i kinautolu ke fai ho finangaló ma’u ai pe. ‘Emeni.

Tūsite, Siune 30: Lau Folofola – Senesi 24: 42-49.

Ki’i Ama: Senesi 24: 46, “Pea ko eni, kapau ‘oku mou pehē ke fai ‘a e ‘ofa mo e mo’oni ki he’eku ‘eiki, tala mai: pea ka ‘ikai, pea tala mai; kau afe ki he to’omata’ú, pe ki he to’ohemá.”

Pou ‘Ao: Ko e hoko atu pē eni ‘i he Lēsoni na’a tau fakalaululoto ai ‘aneafi. ‘Oku ‘i ai ha ngaahi taimi ‘i he mo’ui ‘oku tau ongo’i ai ‘o hangē ‘oku tau ‘alu pē ‘i he pouli, ‘ikai mahino ‘a e feitu’u ‘oku tau ‘alu ki aí. ‘Oku tau sio ‘i he talanoa ‘oku tau fakalaululoto ai he ‘ahó ni, ki ha fakatātā mahu’inga ‘aupito ki he founga ‘oku tataki ai ‘e he ‘Otuá ‘a e mo’ui ‘o e tangata ‘oku tuí. ‘Oku ‘ikai ke talanoa ‘a e Folofolá ‘i he fai tu’utu’uni pē, ka ‘okú ne fakahaa’i mai ‘a e loto ‘oku fakalanu ‘aki e ‘ofa, angavaivai, pea mo e vēkeveke ke tali e fanga ki’i mokimoki’i me’a ‘oku fakahaa’i mai ai ‘e he ‘Otuá hono finangaló. Ko hotau Ki’i Ama ki he ‘ahó ni ko e tali ia ‘a Lepeka ki he kole ‘a ‘Eliesá. Na’e ‘ikai ke fakasiosio kehe pe fakamahu’i ka na’a ne tali ‘aki ‘a e loto fakatokilalo mo e fie tokoni. Na’e ‘ikai ke loloa ‘a e lea na’a ne fai ka ‘oku loloto ‘a hono ‘uhingá. ‘Oku hanga ‘e hotau Ki’i Amá ‘o ‘omai e fakakaukau ‘e tolu ke tau sio ki ai. ‘Uluaki, ‘oku ‘afio’i ‘e he ‘Otuá ‘a e fehu’i kotoa pe ‘oku toka lingolingo ‘i hotau lotó. Na’e lotu a ‘Eliesa ke fakahaa’i ange ‘e he ‘Otuá ‘a e fefine kuo fili ki hono ‘eiki, ‘Aisaké. Na’e ‘ikai ha’ane misi pe ko hai, ka na’e ‘osi ‘afio’i pe ia ‘e he ‘Otuá. Ko e taimi na’e ‘asi mai ai a Lepeká, ko e taimi tatau ai pe ia hono tali e lotu ‘a ‘Eliesa mo ‘Eplahamé. ‘Oku lahi mo e ngaahi fehu’i ‘oku ‘ikai ke tau ma’u ha tali ki ai, kae fakafeta’i he ‘oku ma’u pe ‘e he ‘Otuá e talí. Ko e Uá, ‘oku fakahaa’i ‘e he ‘Otuá ‘ene ‘ofá ‘i he fanga ki’i mokimoki’i me’a iiki mo ‘ikai ke fu’u mahu’inga ki he sio ‘a e tangatá. Na’e ‘ikai ke fai ‘e Lepeka ha me’a lahi. Ko ‘ene ‘utu vai pē ka ‘i he ‘afio mai ‘a e ‘Otua, na’e lahi. ‘Oku ‘ikai fiema’u ‘e he ‘Otuá ke tau fai ha ngaahi ngāue lahi ke fakahaa’i ai ‘a e tuí. ‘Okú ne ‘afio ki he loto ‘oku tau fai ‘aki ‘a e ngāue mo e anga ‘oku tau tali ai ‘a e kakai ‘oku kole tokoní. ‘Okú ne ‘afio ki he founga ‘oku tau tokanga’i ai ‘a e kakai ‘oku nau fiema’u ha lea ‘ofa, lotu, pea mo ha tokoni ‘i ha tapa pe ki ha ni’ihi ‘oku fiema’u tokoni. Faka’osi, ‘Oku fakahoko ‘e he ‘Otua hono finangalo ‘i he taimi ‘oku tau fai ai ‘a e me’a totonú. Na’e ‘ikai ke ‘ilo ‘e Lepeka ‘okú ne hū ki ha talanoa lahi ange. Ka ‘i he ‘Otuá, na’a ne fili ia ke hoko ko e Fa’ē ‘o e fu’unga Pule’anga. ‘Oku pehē foki ‘etau mo’ui. ‘Oku tau fai ha me’a si’isi’i, ka ‘oku ne fakahoko ai ha me’a lahi ange ‘i he ‘Otua. ‘Oku ui ‘e he ‘Otuá kitautolu he ‘ahó ni ke tau hoko ko ha Lepika ‘i he feitu’u ‘oku tau fai fatongia ai. Ke fakalanu ‘etau ngāue kotoa pe ‘aki ‘a e ‘ofa, neongo ko e fanga ki’i mokimoki’i fatongia pe. Ko e mo’oni, neongo ‘ene ha ngali si’isi’i ki he tangata, ka ‘oku mahu’inga fau ia ki he ‘Otua he ‘okú ne fakahoko ai ‘a e fatongia ‘oku toe lahi ange ia.

‘Ānau, Lotu mo e ‘Aukai: ‘Eiki, ngaohi homau loto ke tatau mo e fa’ahinga loto ‘ofa na’e ma’u ‘e Lepeka ke fakalanu ‘aki ‘emaui fua fatongia mo e tauhi va ki he ‘Afiona mo e kaungā’api. ‘Emeni.